

OBOWIĄZKOWY CELIBAT I CZYSTOŚĆ SEKSUALNA KSIĘŻY RZYMSKOKATOLICKICH W WYOBRAŻENIACH I OCENACH LICEALISTÓW I STUDENTÓW W POLSCE

Józef Baniak

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu**

Streszczenie: W artykule tym ukazuję postawy i oceny młodzieży licealnej i akademickiej wobec obowiązkowego celibatu i czystości seksualnej księży rzymskokatolickich. Podstawę do tej prezentacji stanowią wyniki moich badań socjologicznych, które zrealizowałem wśród respondentów dobranych technikami statystycznymi reprezentujących obie kategorie młodzieży w drugiej połowie XX wieku i w drugiej dekadzie obecnego wieku. Łącznie we wszystkich badaniach uczestniczyło 976 licealistów (637 kobiet i 339 mężczyzn) i 546 studentów (327 kobiet i 219 mężczyzn), a ogółem – 1522 respondentów, w tym 964 kobiety i 558 mężczyzn. Respondenci w obu sytuacjach reprezentowali pierwszy i trzeci rok nauki. Badania wykazały, że większość licealistów i studentów sprzeciwia się obejmowaniu obowiązkowym celibatem wszystkich księży, a jedna trzecia opowiada się za dobrowolnym jego wyborem przez księży, którzy odczuwają w sobie predyspozycje do życia poza małżeństwem i rodziną, w samotności i do trwałej abstynencji seksualnej. Z kolei księża odczuwający w sobie powołanie do małżeństwa i rodziny powinni mieć możliwość do łączenia tego powołania z powołaniem do kapłaństwa. Większość respondentów zaznacza, że obowiązkowa bezżenność księży przyczynia się do systematycznego regresu liczby kandydatów do kapłaństwa, a także do porzucania kapłaństwa przez wielu księży. Ten sam odsetek respondentów akceptuje księży żonatych i ich rodziny. Koszty utrzymania takich księży i ich rodzin należą, zdaniem respondentów, do biskupa i parafian. Obowiązkowy celibat połączony z abstynencją seksualną i całkowite posłuszeństwo władzy kościelnej naruszają wolność osobistą i autonomię decyzji księdza. Płeć nie wnosi istotnych różnic do nastawienia większości respondentów do obowiązkowego celibatu i nakazu czystości seksualnej księży. Większe zróżnicowanie w tym względzie powoduje szczebel ich edukacji – średniej i wyższej: studenci są częściej krytycznie nastawieni do obu tych zjawisk niż licealiści. Największy wpływ na krytyczne lub pozytywne nastawienie do celibatu mają deklaracje wiary i niewiary oraz praktyk religijnych licealistów i studentów. Respondenci głęboko wierzący i systematycznie praktykujący rzadko krytykują obowiązek celibatu, a liczniej opowiadają się za jego koniecznością. Respondenci obojętni religijnie i niewierzący oraz niespełniający praktyk religijnych zdecydowanie częściej sprzeciwiają się w ogóle celibatowi księży i widzą w nim wyłącznie czynnik naruszający wolność i godność osobistą księdza, jak też osłabiający lub uniemożliwiający samodzielność jego decyzji w życiu zawodowym i osobistym.

Słowa kluczowe: celibat kapłański, obligatoryjność i powszechność celibatu, celibat fakultatywny, czystość seksualna księży, model kapłana katolickiego, Kościół rzymskokatolicki, postawa, ocena, licealiści, studenci.

* jozef.baniak@wp.pl

Problematyka tego artykułu mieści się w ramach paradygmatu zatytułowanego „założenia i rzeczywistość”. Założenia te obejmują teologiczną i prawno-kanoniczną definicję i interpretację celibatu kapłańskiego, obowiązującą w Kościele rzymskokatolickim. Rzeczywistość zaś to zakres akceptacji i skala odrzucenia celibatu kapłańskiego ujętego w doktrynie i ideologii kościelnej przez: osoby duchowne, katolików świeckich, byłych księży i byłych alumnów, księży czynnych zawodowo w Kościele i kobiety związane z księżmi.

Problem główny ujęty jest w następującym pytaniu ogólnym: jak badani licealiści i studenci wyobrażają sobie obowiązek bezżenności i czystości seksualnej księży rzymskokatolickich i jak oceniają rolę tych kryteriów w życiu osobistym i zawodowym każdego księdza – diecezjalnego i zakonnego? Z tego pytania wywodzą się liczne pytania szczegółowe, które zostaną ukazane dalej w analizie podjętej tu problematyki. Przedmiotem opracowania jest obraz szeroko rozumianego celibatu kapłańskiego tkwiący w świadomości badanej młodzieży licealnej i akademickiej. Ukazanie wieloaspektowe składników tej świadomości respondentów stanowi jego cel podstawowy. Można przyjąć hipotetycznie, że wyobrażenia i oceny dotyczące celibatu kapłańskiego będą różnić się istotnie w zależności od cech osobowych i społecznych obu kategorii respondentów, a zwłaszcza od ich związku z religią i Kościołem. Mogą być one też odmienne od wyobrażeń i ocen dorosłych katolików świeckich.

W teologicznej doktrynie Kościoła rzymskokatolickiego kapłaństwo instytucjonalne jest związane ściśle z bezżennością i z rezygnacją księży z osobistej aktywności heteroseksualnej i homoseksualnej, z wyrzeczeniem się przez księży miłości do kobiety, z małżeństwa i rodziny, z własnego naturalnego ojcostwa. Tak szeroko rozumiany w tym Kościele celibat domaga się zatem od każdego księdza pełnego i niepodzielnego oddania siebie i własnej miłości Bogu i Kościołowi. Bezżenność księdza związana ściśle z jego czystością seksualną oznacza, że akceptując postulat Kościoła, decyduje się nie podejmować żadnych działań seksualnych – z kobietą czy z mężczyzną. Nie oznacza to jednak, że w ten sposób anuluje on własną seksualność męską, gdyż zapewne wie, że jego seksualność jest „Bożym darem”, a wyzbywanie się jej byłoby sprzeczne z ludzką naturą. Seksualność ta jest jego trwałą cechą, więc nie ma on możliwości zrezygnowania z niej, rozumianej jako doświadczenie określonych stanów fizycznych i emocjonalnych. Nie może natomiast wykorzystywać swej seksualności jako kapłan katolicki w związkach erotycznych i seksualnych z kobietą lub z mężczyzną.

1. Celibat duchownych – jego istota i związek z kapłaństwem instytucjonalnym

Polski wyraz „celibat” pochodzi z łacińskiego pojęcia „caelebs” i oznacza w swej istocie: bezżenność, bezżeństwo, samotność, rezygnację z małżeństwa zarówno mężczyzny, jak i kobiety. Rezygnacja z małżeństwa, a jednocześnie wybór przez mężczyznę i kobietę stanu bezżennego dla różnych ideałów i celów, mogą być dobrowolne, z własnej woli, albo przymusowe, wynikające z woli lub doktryny czy ideologii władzy zewnętrznej, na przykład kościelnej, religijnej. Zatem rezygnacja z małżeństwa – swobodna lub narzucona instytucjonalnie – i wybór bezżenności oznacza właściwy sens i cel celibatu, nazywany niekiedy, w wąskim ujęciu, celibatem. Takie pojmowanie celibatu można przypisać zarówno osobom świeckim, które z różnych przyczyn, powodów i motywacji nie chcą i nie zamierzają wstępować w związek małżeński trwale (dozgonnie) lub przez jakiś czas, a także osobom duchownym, które wybierając stan kapłański i zakonny, decydują się dobrowolnie na bezżenność i na samotność, czyli na życie bez partnera płci przeciwnej. Dobrowolność wyboru celibatu jako bezżenności wyklucza instytucjonalne narzucenie jej przez Kościół wszystkim księżom i diakonom, uzasadniane względami doktrynalnymi i celami prak-

tycznymi, w świetle których małżeństwo i rodzina księdza utrudniałyby mu wykonywanie zadań duszpasterskich w parafii wobec wiernych, a także ograniczałyby miłość kapłana do Boga i do Kościoła. Z kolei szersze pojmowanie celibatu, zwłaszcza odnoszące się do osób duchownych, rozszerza jego zakres czy naturę poza sferę bezżenności i samotności, dołączając zarazem nakaz wstrzemięźliwości seksualnej, czy też zakaz pożycia seksualnego księdza z własną partnerką życiową – żoną lub konkubiną, jak i w związkach homoseksualnych z mężczyzną. W całej pełni dotyczy to również celibatu zakonnic (kobiet), zobowiązanych do bezżenności i czystości seksualnej. Zakaz współżycia seksualnego i nakaz powstrzymania się od niego jest motywowany w obu sytuacjach względami religijnymi i celami praktycznymi Kościoła. Ta koncepcja celibatu – teologiczno-kanoniczna – stanowi istotny warunek uzyskania święceń kapłańskich przez alumna i trwałości kapłaństwa księdza.

Definicję szeroko pojętego celibatu duchownych znajdujemy w Encyklopedii Katolickiej (EK): „Celibat (łacińskie *caelebs* – bezżenny, samotny), to bezżeństwo, rezygnacja z małżeństwa; w wielu religiach uważany za ideał życia religijnego i wymagany od duchownych; w chrześcijaństwie – stan bezżeństwa obierany w duchu wiary zwyczaj jako zobowiązanie, związane ze ślubem czystości lub święceniami wyższymi (diakonat, kapłaństwo), usankcjonowany prawnie w Kościele rzymskokatolickim, a częściowo także w kościołach wschodnich” (zob. EK, 1989, ss. 1394-1395).

Ksiądz Henryk Stawniak, komentując przywołane wyżej ujęcie celibatu duchownych, jasno zaznacza, że „To encyklopedyczne wyjaśnienie łączy z celibatem bezżenność, ideał życia według rad ewangelicznych, ślub czystości (dziewictwo) oraz święcenia. Zatem, wraz z celibatem pojawiają się święcenia, a małżeństwo jest w opozycji do bezżenności oraz do ślubu czystości. Celibat w istocie oznacza bezżeństwo, ale ma on związek ze święceniami i ślubem czystości” (Stawniak, 2011: 50). Powołując się na innych badaczy problematyki celibatu, autor ten stwierdza, że „(...) rys historyczny problematyki dotyczącej celibatu pokazał, iż był on związany ze święceniami subdiakonów, diakonów, prezbiterów i biskupów, ale także z czystością lub wstrzemięźliwością seksualną w małżeństwie i poza nim. Należy przy tym zauważyć, że celibat i wstrzemięźliwość, które mają wartość samą w sobie, połączone razem stanowią ślub czystości” (Stawniak, 2011, s. 50; zob. też: Barszcz, 2001, s. 51; Saj, 2010, s. 474).

Z czego wynikał obowiązek celibatu duchownych? – pyta dalej ks. Stawniak. W odpowiedzi na to pytanie stwierdza, że badacze tej kwestii wyjaśniali dotąd ów obowiązek przy pomocy trzech teorii: „(...) Jedna zwana *(theoria voti)* sugerowała, że obowiązek celibatu wynika ze ślubu czystości, druga, zwana *(theoria legis)*, suponowała, że wynika on z prawa kościelnego. Teoria prawna miała jednak więcej zwolenników i zdają się to potwierdzać zarówno dokumenty soborowe, jak i posoborowe. Niektórzy uczeni do wymienionych teorii dodawali trzecią – mieszaną, czyli twierdzili, że obowiązek celibatu wynika z prawa kościelnego i ślubu. Przywołane teorie zawierają elementy, które dotyczą kwestii celibatu. Wydaje się, że teoria mieszana wyjaśnia dobrze, z czego wynika celibat i pozwala na rozwiązanie niektórych wątpliwości. Trudność zaś polega na tym, że prawo zobowiązuje nie tylko do celibatu, ale także do życia w doskonałej czystości, która wprost jest nakazana ślubem (*votum*) składanym milcząco. Ponieważ ze święceniami Kościół od wieków łączy zobowiązanie do życia w doskonałej czystości, nikt nie może otrzymać święceń, jeśli nie przyjmie na siebie takiego zobowiązania. Kandydat przynajmniej milcząco składa ślub życia w czystości. I to ten ślub wiąże bardziej niż celibat, bo go się uznaje za ślub uroczysty. Nikt z tego ślubu nie może zwolnić i czyni ślubującego niezdatnym do zawarcia małżeństwa” (Stawniak, 2011, s. 51; zob. też: Pastuszko, 2008, ss. 401-402). Celibat ma u swych podstaw prawo kościelne (zob. Grochowina, 2012, ss. 11-24), z drugiej strony stanowi rodzaj „ofiary publicznej” księdza, adresowanej do jego wiernych (zob. Graczyk, 2009, ss. 89-104). Z tego tytułu Kościół

może wymagać od adeptów kapłaństwa bezżenności i rezygnacji z seksu, ponieważ zakłada, że dar charyzmatu mogą oni wypraszać sami, jak i z pomocą Kościoła (zob. Stawniak, 2011; Król 2009, ss. 181-185; Mojek, 1996, ss. 483-492).

Jednak trzeba jasno zaznaczyć, że celibat nie należy do istoty święceń kapłańskich, a utożsamia się go ze ślubem czystości, mimo że zakłada wstrzemięźliwość seksualną. Ksiądz Waldemar Barszcz wyjaśnia, że celibat i wstrzemięźliwość, połączone ze sobą, stanowią ślub czystości (Barszcz, 2001, s. 51, zob. Baniak, 2002, ss. 75-88).

2. Celibat duchownych w świetle wyników nowych sondażowych badań socjologicznych innych autorów

Celibat duchownych w Kościele rzymskokatolickim wzbudzał od zawsze zainteresowania i bardzo silne kontrowersje, zwłaszcza jego obligatoryjność, zarówno wśród dorosłych i młodych katolików świeckich, jak również wśród znacznego odsetka alumnów i księży, którzy kontestują obowiązek bezżenności, a także nakaz rezygnacji z własnej aktywności seksualnej z kobietą czy z mężczyzną, jakiej domaga się od nich Kościół instytucjonalny. Krytykę powszechnego celibatu, wąsko i szeroko pojętego, widzimy w obu środowiskach społecznych w całym Kościele – świeckim i duchownym – w tym także w Polsce.

Nastawienie i ocena konieczności celibatu duchownych rzymskokatolickich, wyrzeczenia się przez nich własnej aktywności seksualnej dla ideowych i praktycznych celów Kościoła, stanowią przedmiot socjologicznych badań, podejmowanych w Polsce w XX i XXI wieku w różnych środowiskach przez socjologów religii. Wprawdzie badania te nie są zbyt liczne, niemniej ukazują one autentyczne i szeroko zakrojone nastawienie (postawy i oceny) osób dorosłych i młodzieży do obowiązkowego celibatu i do jego skutków w życiu księży i funkcjonowaniu Kościoła. W tym miejscu zaprezentuję wyniki nowych badań sondażowych innych socjologów na ten temat, zrealizowanych w środowisku miejskim i wiejskim oraz w środowisku osób dorosłych i młodzieży, których wyniki ukazały się w Internecie. Z kolei wyniki moich badań z lat 1983, 1991 i 2008 na ten temat omówię w tym artykule.

Aneta Jabłońska przeprowadziła anonimowe badania ankietowe w Internecie na temat postrzegania celibatu księży rzymskokatolickich wśród licealistów i studentów. Na ankietę jej odpowiedziały 53 osoby, w tym 30 studentów (56,6%) i 23 licealistów (43,4%), a w zbiorowości tej było 29 kobiet (54,7%) i 24 mężczyzn (45,3%). Autorka badań zaznacza, że jej respondenci chętnie wypowiadali się na ten temat, bez uprzedzeń i myślenia stereotypowego, rzeczowo i obiektywnie, ujawniając przy tym własne zainteresowanie zjawiskiem celibatu duchownych i jego rolą w życiu poszczególnych księży, jak i w funkcjonowaniu Kościoła w Polsce. Analizując wyniki swoich badań, Jabłońska pisze, że w ocenie 20% internautów celibat powinien obowiązywać wszystkich księży z woli Kościoła, natomiast 37% badanych było innego zdania w tej kwestii i twierdzili, że celibat powinni wybierać sami księża, jeśli będą pewni swoich osobowych predyspozycji do życia w bezżenności i bez seksu z kobietą. W ocenie tych internautów Kościół nie powinien zmuszać każdego czy wszystkich alumnów do celibatu jako warunku uzyskania święceń diakonatu i kapłaństwa. Z kolei 32% badanych uważa, że celibat jest całkiem zbyt ciężki, dlatego budzi zdziwienie wśród nich, a zarazem wywołuje pytania o powody, dla których Kościół narzuca go swoim księżom, nie pytając ich o zgodę w tej kwestii. Pozostali respondenci (11%) nie zajęli jasnego stanowiska w tej kwestii. Respondenci opowiadający się za obowiązkowym celibatem księży różnie uzasadniali własne stanowisko, jak na przykład: „Tak jest przyjęte i nie powinno się tego zmieniać, a jeśli ktoś nie chce celibatu, to nie musi być księdzem” (studentka, l. 21); „Ponieważ jest to decyzja oparta o wieloletnie doświadczenie Kościoła działającego pod natchnieniem Ducha świętego, więc niech celibat pozostanie” (licealista, l. 18); „Człowiek ma wybór: małżeństwo, kapłaństwo, życie zakonne, samotność. Dwa ostatnie wiążą się z czystością.

Ksiądz to nie jest zwykły zawód, że po <godzinach pracy> przestaje się nim być. To jest powołanie i księdzem jest się zawsze i wszędzie. Ksiądz nie powinien mieć rodziny, bo miałby mniej czasu na sprawy wiernych – rodzina byłaby przecież ważniejsza dla niego. Celibat pełni trochę funkcję odstraszającą. To taki filtr, żeby ci, co się nie nadają do kapłaństwa, nie zostali księżmi. Jak nie byłoby celibatu, każdy mężczyzna chciałby być księdzem, a taka sytuacja byłaby nie do przyjęcia” (student, l. 23); „Takie są zasady naszego Kościoła. Ci, którzy celibatu nie chcieli, założyli Kościoły protestanckie. Jeśli komuś to nie odpowiada, niech zmieni wiarę religijną. Tam pastory mają żony i dzieci” (licealista. L. 19).

Z kolei respondenci, którzy uznali, że celibat powinien być wybierany dobrowolnie przez księży, są zdania, że to, co dotyczy kapłana, jego potrzeb, to właśnie on sam powinien określić jasno, a zatem czy potrafi świadomie wyrzec się niektórych z nich, zrezygnować z normalnego życia świeckiego, z małżeństwa i rodziny, z miłości do kobiety i z seksu z nią. W ocenie tych respondentów, celibat powinny wybierać te osoby, które są pewne, że wytrwają w swym postanowieniu. Dzięki tej możliwości księży, zdaniem tych internautów, mieliby większą wiedzę na temat rodziny, przez co byłiby bardziej wiarygodni dla swoich wiernych jako ich moralny autorytet. Własne stanowisko uzasadniali różnymi motywami, jak choćby takimi: „Uważam, że celibat powinien być dobrowolnie wybierany przez księży, ponieważ według mojej opinii bycie sługą bożym nie musi wykluczać posiadania rodziny, własnej żony i pożycia seksualnego z nią. Celibat zabrania księdzu tego wszystkiego” (student, l. 22); „To ksiądz powinien sam wybrać to, czy będzie z kimś w związku, czy też nie będzie. To w końcu jego życie i to on powinien o tym sam decydować, a nie jego zawód lub Kościół” (studentka, l. 22).

Niektórzy internauci uważają celibat za sprzeczny z naturą człowieka, bo zakazuje on księżom zawieranie małżeństwa i nawet seksu z kobietą, w tym z własną żoną. Uzasadniając swoje stanowisko, twierdzą, że „Księża i siostry zakonne to też ludzie. Celibat jest sztucznym wymysłem Kościoła, sprzecznym z naturą człowieka. Dlatego należy wyeliminować go z doktryny Kościoła” (licealistka, l. 19); „Celibat nakazowy to wyrafinowany sposób na zniewolenie mężczyzny, na wykluczenie go ze społeczeństwa, spośród ludzi mających tak elementarne potrzeby, jak małżeństwo i rodzina oraz seksualność. Po co Bogu czy Jezusowi ten zakaz i nakaz kościelny? Trudno mi to pojąć” (student, l. 23).

Internauci opowiadający się za zbytecznością celibatu w Kościele rzymskokatolickim zaznaczają, że liczni księża nie przestrzegają go i łamią dane przyrzeczenia, gdyż mają swoje kochanki, konkubiny i nieślubne dzieci. Z tego powodu celibat, w ich ocenie, jest całkiem zbędny, a jego skutkiem jest ignorancja księży w sprawach małżeńskich i rodzinnych, a także lęki przed ludźmi w parafii. Celibat eliminuje potrzebę seksualną księdza, czyni z niego infantylnego mężczyznę, niepotrafiącego kulturalnie odnosić się do kobiety, a co najwyżej widzieć w niej „obiekt” pożądania seksualnego. To stanowisko uzasadniali takimi motywami, jak choćby: „Ksiądz nie jest tylko kapłanem, ale jest też mężczyzną, istotą seksualną. Trudno jest mu walczyć z popędem seksualnym. Powinien mieć swoją żonę, rodzinę i dzieci, i dalej sprawować posługę kapłańską w parafii czy gdzie indziej” (studentka, l. 21); „Trudno jest księdzu wytrzymać bez kobiety i bez seksu z nią, bez żony i dzieci. A tego wszystkiego pozbawia go papież i biskupi. Przecież to jest nienormalne w mojej ocenie. Nie mieści mi się to w głowie, że można w ogóle tak traktować księży i ich męskość” (licealista, l. 19). Celibat obowiązkowy wpływa negatywnie na wiarygodność księdza w nauczaniu o małżeństwie i rodzinie. Z kolei posiadanie własnej żony i rodziny zwiększałoby tę jego wiarygodność w odbiorze wiernych: „Wydaje mi się, że księża byłiby wtedy bardziej wiarygodni. Darzylibyśmy ich większym zaufaniem. Wydawaliby się nam bardziej <ludscy>, sami napotykaliby nasze problemy, bardziej by nas rozumieli. Kwestia molestowania dzieci przez księży, dzieci księży z lewego łóża, a takich jest sporo według mnie, radykalnie by się zmniejszy-

ła. Zbyteczny całkowicie dlatego, bo nie było nieporozumień, szykan w stosunku do tych, którzy wybrali celibat, bądź go nie wybrali. Celibat powinien być indywidualną sprawą każdego z nas, każdego księdza” (student, l. 22).

Autorka tych badań zaznacza, że w ocenie 75% jej respondentów uważa, iż Kościół rzymskokatolicki powinien zrezygnować z obowiązku celibatu swoich księży, a 25% jest zdania, że nie powinien tego robić, lecz zachować nadal celibat. W ocenie 71% badanych księży powinni mieć żonę i dzieci, a 29% ma odrębne zdanie w tej kwestii. Większość spośród nich nurtuje źródło, z którego pochodziłyby pieniądze na utrzymanie żon i rodzin księży żonatych, jak i na ich osobiste utrzymanie w parafii. Pieniądze na ten cel powinny, ich zdaniem, pochodzić z Kościoła, a nie od państwa czy od samorządów. Ksiądz wykonuje konkretne zadania religijne i świeckie dla swoich parafian, dla ich potrzeb i żądań. Dlatego też to oni są jego pracodawcą i to oni winni łożyć na jego utrzymanie, zapewnić mu godziwe warunki do codziennego życia.

Większość badanych internautów, twierdzi autorka, nie postrzega celibatu jako źródła osamotnienia księży, gdyż mają oni własne rodziny pochodzenia, swoje rodzeństwo – braci i siostry, z którymi utrzymują w miarę trwałą lub częsty kontakt, mają u nich wsparcie i różne formy pomocy. Na pomoc i zrozumienie czy przyjaźń i więź księży mogą też liczyć od swoich parafian, zwłaszcza od silniej związanych z Kościołem i rozumiejących specyfikę ich życia w celibacie. Internauci twierdzą, że celibat nie zabrania księżom kontaktów z innymi ludźmi, a samotność to kwestia indywidualna danego księdza. Zaledwie 36% spośród nich zaznacza, że celibat wpływa na osamotnienie księży, że brak żony i rodziny wywołuje u nich osamotnienie i swoistą oschłość emocjonalną, czy też onieśmienie w relacjach ze świeckimi. Takiego osamotnienia nie eliminuje nawet liczba księży na plebanii, jak i we wspólnocie zakonnej – atmosfery rodzinnej i małżeńskiej warunki kościelne nie są w stanie im zastąpić.

Autorka sprawdzała też hipotezę, czy na postrzeganie celibatu i na ocenę jego konieczności i powszechności oddziałuje zaangażowanie kultyczne respondentów – ich wiara i praktyki religijne. W odpowiedzi zaznacza, że częstotliwość udziału w kulcie religijnym jedynie nieznacznie różnicuje poglądy respondentów dotyczące różnych kwestii celibatu księży w odniesieniu do osób zaniedbujących te praktyki. Za obowiązywalnością celibatu wszystkich księży opowiada się 45,5% praktykujących systematycznie i 27,3% praktykujących niesystematycznie (różnica wynosi tu 18 punktów procentowych), a także 9% praktykujących wyłącznie w wielkie święta kościelne. Łącznie więc za celibatem wszystkich księży opowiada się 81,8% praktykujących internautów, z kolei 18,2% sprzeciwia się tej ewentualności.

Respondenci praktykujący i opowiadający się za dobrowolnym celibatem księży akceptują tę jego formę niemal w identycznych odsetkach: systematycznie i niesystematycznie praktykujący po 20%, zaś okazjonalnie praktykujący w 30% i praktykujący jedynie w wielkie święta kościelne – 10%. Ponadto za dobrowolnym celibatem księży opowiada się także co piąty respondent niespełniający praktyk religijnych, zaznaczając przy tym, że Kościół nie powinien obarczać tym nakazem wszystkich księży.

Nieco inaczej rozkładają się odsetki respondentów praktykujących religijnie, którzy uważają, że celibat księży jest całkiem zbyteczny: najliczniej tak twierdzą praktykujący niesystematycznie (29%), na drugim miejscu są po równo praktykujący okazjonalnie i praktykujący w wielkie święta kościelne (18%), a na trzecim miejscu, w najmniejszym odsetku, są praktykujący systematycznie (6%). Różnica między praktykującymi systematycznie i niesystematycznie jest największa i wynosi 23 punkty procentowe, a między praktykującymi systematycznie, okazjonalnie i w wielkie święta kościelne jest już ona mniejsza i wynosi 12 punktów procentowych. Ponadto celibat księży jest zbyteczny całkowicie w ocenie 29% respondentów, którzy w ogóle nie spełniają praktyk religijnych.

W podsumowaniu wyników badań autorka stwierdza, że temat celibatu księży niewątpliwie budzi wśród jej respondentów żywe kontrowersje, gdyż Kościół rzymskokatolicki jako jedyny wśród Kościołów chrześcijańskich wprowadził przed wiekami i ciągle podtrzymuje model kapłaństwa „ubezwłasnowolnionego” przez obowiązkowy celibat i narzuca go wszystkim księżom, wbrew ich woli. W innych Kościołach celibat jest pozostawiony do wyboru lub odrzucenia samym księżom, bez żadnej presji i sankcji. W tych Kościołach dominująca większość ma żony i dzieci, jednak procedura tego ich wyboru wymaga pewnego zachowania ze strony władz kościelnych. Kleryk musi tu wpieryw określić, czy chce mieć żonę i rodzinę, czy też decyduje się na życie w celibacie. Decydując się na połączenie kapłaństwa z małżeństwem i rodziną, wpieryw musi przedstawić swojemu biskupowi kandydatkę na swoją żonę, żeby władze kościelne zorientowały się, czy spełni ona wymogi stawiane żonie księdza. Najczęściej, zdaniem badanych internautów, żonami księży zostają tu koleżanki kleryków ze studiów teologicznych, które później angażują się w życie parafii i Kościoła. Nie każda kobieta bowiem potrafi „dzielić się” swoim mężem-kapłanem z Kościołem, nie potrafi spełnić oczekiwań Kościoła, gdyż kapłaństwo instytucjonalne jest powołaniem i zawodem specyficznym, wyjątkowym w swym rodzaju, wymagającym od żony i rodziny księdza poświęcenia, przykładowego moralnie i religijnie życia osobistego i społecznego, oddania się celom i misji Kościoła, realizowanej przez księdza jako jej męża i ojca wspólnych dzieci. W takiej sytuacji nie znajdują się klerycy i księża rzymskokatolicki, gdyż są zobowiązani do życia w celibacie i czystości seksualnej. Z tego też powodu, zaznaczali ci respondenci, wielu alumnów rezygnuje z formacji seminaryjnej i z myśli o kapłaństwie, a niektórzy księża parafialni i zakonni porzucają kapłaństwo i powracają do życia świeckiego, najczęściej we wspólnocie małżeńsko-rodzinnej. Oni wszyscy czują i wiedzą, że nie potrafią zachować czystości seksualnej i żyć w bezżenności, bez związku z kobietą. Więzy tych księży z kobietami są często krytycznie oceniane w parafii, co zmusza ich do apostazji od kapłaństwa. Takich księży władze Kościoła rzymskokatolickiego, jak twierdzą respondenci, traktują jako swoistych „zdrajców” i bardzo często utrudniają im przejście do stanu świeckiego i zawarcia małżeństwa w obrządku religijnym, ponieważ albo odmawiają go im, albo każą czekać latami na zwolnienie z obowiązku bezżenności. Rezygnacja księdza z kapłaństwa wyklucza go automatycznie ze stanu duchownego, a Kościół najczęściej pozostawia go własnemu losowi i bez środków do życia” (zob. Jabłońska, 2014, ss. 16-22).

Ksiądz Remigiusz Szauer zrealizował w latach 2014-2015 rozległe badania socjologiczne na temat religijności i moralności młodzieży szkół średnich i młodzieży akademickiej w diecezji kosałińsko-kołobrzesckiej, obejmując nimi 1204 respondentów dobranych adekwatnymi metodami statystycznymi. Reprezentowali oni terytorium tej diecezji, a wśród nich było 863 uczniów szkół średnich (71,7%) i 341 studentów (28,3%), a także 706 kobiet (58,6%) i 498 mężczyzn (41,4%). W problematyce tych badań autor zamieścił także zagadnienie nastawienia badanej młodzieży do celibatu księży rzymskokatolickich, pytając respondentów, czy celibat obowiązkowy powinien zostać zniesiony oficjalnie przez papieża. Wyniki badań ukazały dość swoiste stanowisko respondentów do tej kwestii. Odnosząc się do polecenia ujętego w pytaniu badawczym, udzieli oni następujących odpowiedzi: a) celibat powinien być zdecydowanie zniesiony – 31,7% (w tym kobiety – 33,6%, mężczyźni – 29,0%; uczniowie – 28,1%; studenci – 40,8%); b) raczej tak zniesiony – 24,5% (w tym – 23,0%; 26,0%; 23,5%; 27,3%); c) brak stanowiska – 26,3% (w tym – 25,7%; 27,1%; 29,8%; 17,3%); d) zdecydowanie nie powinien być zniesiony – 10,8% (w tym – 9,4%; 12,9%; 10,7%; 11,1%); e) raczej nie powinien być zniesiony – 8,7% (w tym – 7,8%; 5,0%; 7,9%; 3,5%). Zatem za zniesieniem celibatu księży opowiada się łącznie 56,2% badanych, za jego utrzymaniem 17,5%, zaś 26,3% nie zajęło stanowiska w tej kwestii. Mieszkańcy dużych miast najczęściej nie mają zdania w tej kwestii, a ich aprobatą dla celibatu jest zbliżona do mieszkańców wsi. Najniższy współczynnik aprobaty zniesienia celibatu dla duchownych jest wśród respondentów

pochodzących z rodzin wierzących– praktykujących (47,0%), chociaż i tak jest on wysoki. Najbardziej zdecydowani w tym względzie są respondenci z rodzin niewierzących–niepraktykujących (73,0%), obojętnych religijnie (67,0%) oraz wierzących, lecz niespełniających praktyk religijnych (65,0%). Zwolennicy zniesienia celibatu są liczniejsi w klasach maturalnych (57,0%) niż w niższych klasach (49,0%), a także wśród studentów trzeciego roku (71,0%) niż wśród studentów z młodszych roczników (68,1%). Autor w podsumowaniu wyników swoich badań wysuwa następujący wniosek ogólny: „Wśród badanej młodzieży przeważają poglądy zwracające uwagę na potrzebę rewizji stanowiska Kościoła wobec celibatu, co potwierdza odsetek procentowy. Jednak należy zauważyć, że grupa respondentów opowiadających się za utrzymaniem celibatu wśród duchowieństwa nie jest mało liczna. Po obu stronach respondenci szukają uzasadnienia opinii, choć wielu nie odnosiło się do pytania w sposób opisowy. Chociaż wielu badanych docenia styl związany z celibatem, to jednak większa część badanych podważa wartość celibatu kapłańskiego, przedstawiając go jako instytucję przeciwną naturze, uniemożliwiającą osobowy rozwój człowieka, stwarzającą okazję do prowadzenia przez kapłanów podwójnego życia oraz doprowadzającą część księży do dezercji. Co istotne, dla większości respondentów, słowo <celibat> nie oznacza bezżenności, a raczej wstrzemięźliwość seksualną” (zob. Szauer, 2017, ss. 426-427).

Podsumowując wyniki tych badań, można stwierdzić, że większość respondentów nimi objętych, osób dorosłych i młodych, nie wątpi, że obecnie i w przyszłości obowiązkowy i powszechny celibat księży rzymskokatolickich nie ma racji bytu. Ich zdaniem, za jego usunięciem z kościelnej doktryny kapłaństwa instytucjonalnego przemawiają racjonalne i życiowe argumenty. Respondenci opowiadają się też za pozostawieniem wyboru samym księżom, którzy świadomie i z pełnym rozeznanem swoich predyspozycji osobowych i seksualnych zdecydują się na życie kapłańskie w bezżenności i trwałej czystości seksualnej, na życie w samotności bez żony i rodziny. Założenia ideologiczne Kościoła dotyczące konieczności celibatu dla wszystkich księży przegrywiają z praktyką życia kapłańskiego i osobistego większości księży. Nie da się bowiem ukryć wzrastającego odsetka księży parafialnych i zakonnych, którzy świadomie łamią przysięgę czystości seksualnej, nawiązują nowe lub podtrzymują trwające więzi seksualne z kobietami, będąc także ojcami swoich dzieci w tych związkach. Niektórzy księża, zanim podejmą współżycie seksualne z kobietą, wcześniej zakochują się w niej, wiedząc też o wzajemności tego uczucia ze strony kobiety. Należy też zaznaczyć, że relacje emocjonalne księdza z kobietą pozbawione kontekstu erotycznego i seksualnego nie muszą zawsze prowadzić do negowania przez niego sensu i celu celibatu i abstynencji seksualnej, aczkolwiek relacje takie, zwłaszcza głębokie, stanowią dla obojga trudne wyzwanie i nakazują kontrolę ich dynamiki. Jeśli zaś relacja emocjonalna staje się za obopólną zgodą księdza i kobiety podłożem ich współżycia (relacji) seksualnego, wtedy czystość seksualna i celibat księdza są zagrożone. Inni jeszcze księża poddają się kryzysowi swego powołania, kwestionują model kapłaństwa opartego na celibacie, rezygnują z kapłaństwa i powracają do życia w małżeństwie i rodzinie.

3. Metodologiczne aspekty badań własnych zrealizowanych w środowiskach młodzieży licealnej i akademickiej

Problematykę celibatu i seksualności księży rzymskokatolickich uwzględniłem także kilkakrotnie w środowiskach młodzieży szkół średnich i młodzieży akademickiej, w ramach badań dotyczących jej religijności i moralności oraz nastawienia do Kościoła instytucjonalnego i do księży parafialnych. W każdym terminie badań doбираłem respondentów techniką warstwową z list ewidencyjnych uczniów danych szkół średnich i studentów uczelni wyższych (zob. Białock, 1997, ss. 16-17). Uwzględniając ten sposób doboru próby respondentów, zależało mi, żeby zapewniał on reprezentatywność wyników badań. Zatem musiał on być probabilistyczny, aby wyniki badań

danej próby można było uogólnić na całą populację uczniów szkół średnich uczestniczących w badaniach i na całą populację studentów uczelni wyższych lub danego ich kierunku studiów uczestniczących w badaniach. Dobór ten jednak musiał uwzględniać też to, że w badanych populacjach może wystąpić większość osób o pewnych cechach, np. ze względu na płeć, typ uczelni, kierunek studiów czy religijność. W tym przypadku najlepszy okazał się dobór warstwowy, który zastosowałem w obu kategoriach respondentów. Hubert M. Blalock pisze, że „Pobierając próbę warstwową, dzielimy najpierw populację na szereg grup lub kategorii, następnie zaś z każdej warstwy losujemy niezależne próby. Dobór można przeprowadzić według takich zmiennych, jak np.: płeć, wiek, typ wykształcenia, zawód, miejsce zamieszkania, typ instytucji, typologię wierzeń i praktyk religijnych itp.” (zob. Blalock, 1997, ss. 449-450). Earl Babbie metodę warstwową nazywa „metodą kwotową” i zaznacza, że „W próbie kwotowej (quota sampling) wychodzi się od macierzy lub tabel, opisujących istotne dla badania cechy populacji” (zob. Babbie, 2007, s. 206). We wszystkich badaniach uczestniczyli uczniowie pierwszej i trzeciej klasy szkół średnich oraz studenci pierwszego i trzeciego roku studiów pierwszego stopnia (licencjat) ze wskazanych kierunków. W analizach tych stosowałem miernik Q Kendalla, mający zastosowanie wyłącznie dla tablic 2x2, który przyjmuje postać wzoru: $Q = \frac{ad-bc}{ad+bc}$. Istotna statystycznie zależność występuje wtedy, kiedy $Q = + < 0,200 - 0,999$ albo $Q = - > 0,200 - 0,999$. W przedziale od $- 0,200$ do $+ 0,200$ brak istotnej zależności. Miernik Q Kendalla jest także określany w statystyce jako współczynnik zbieżności Yule’a (zob. Pocięcha, 1974: 4). W toku badań zastosowałem metodę monograficzną i sondażu diagnostycznego, wsparte techniką ankiety środowiskowej. Na etapie analizy i opisu wyników badań zastosowałem metody: statystyczną, socjograficzną, korelacji zmiennych. Narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz ankiety, zawierający pytania merytoryczne, dotyczące celibatu i czystości seksualnej księży, jak i problematyki miłości, małżeństwa i rodziny, oraz pytania obejmujące cechy społeczne respondentów, dotyczące ich postaw, ocen i zachowań wobec celibatu kapłańskiego szeroko pojmowanego.

W środowisku uczniów szkół średnich badania na temat celibatu i czystości seksualnej księży zrealizowałem trzykrotnie w Kaliszu. Po raz pierwszy miało to miejsce w 1983 roku wśród 400 uczniów liceów ogólnokształcących i liceów kierunkowych, w tym było 274 dziewcząt (68,5%) i 126 chłopców (31,5%), 240 uczniów klas pierwszych (60,0%) i 160 z klas trzecich (40,0%). Ze względu na poziom wiary religijnej podział respondentów był następujący: głęboko wierzący – 25,8%; wierzący – 53,1%; obojętni i wątpiący religijnie – 14,0%; niewierzący – 3,8%. Ze względu na udział w praktykach religijnych podział ich był następujący: systematycznie – 62,0%; niesystematycznie – 13,1%; okazjonalnie – 14,5%; niepraktykujący – 10,4%. Drugie badania dotyczące tego tematu zrealizowałem w 1991 roku w Kaliszu wśród 328 uczniów liceów ogólnokształcących i liceów kierunkowych, a zbiorowość tę tworzyło 200 uczniów klas pierwszych (61,0%) i 128 uczniów klas maturalnych (39,0%), w tym 226 dziewcząt (68,9%) i 102 chłopców (31,1%). Łącznie w minionym wieku w obu terminach badań uczestniczyło 728 licealistów, w tym 440 z klas pierwszych (60,4%) i 288 z klas maturalnych (39,6%), w tym 500 uczennic (68,7%) i 228 uczniów (31,3%). Po raz trzeci badania na temat portretu księdza w wyobrażeniach młodzieży szkolnej, z uwzględnieniem jej postaw wobec bezżenności i czystości seksualnej księży, zrealizowałem w Kaliszu w 2008 roku, obejmując nimi 248 uczniów liceów ogólnokształcących i liceów zawodowych, wśród których było 137 dziewcząt (55,2%) i 111 chłopców (44,8%), w tym 133 z klas pierwszych (53,6%) i 115 z klas maturalnych (46,4%). Według deklaracji wiary religijnej podział ich jest następujący: głęboko wierzący – 21,6%; wierzący – 54,2%; wątpiący religijnie – 7,7%; niewierzący – 7,2%. Według deklaracji spełniania praktyk religijnych podział ich jest następujący: systematycznie – 57,8%; niesystematycznie – 10,4%; okazjonalnie – 14,5%; niepraktykujący – 17,3% (zob. Baniak, 2013, ss. 37-44).

Łącznie w kolejnych terminach badania na ten temat zrealizowałem wśród 976 licealistów, w tym w 1983 roku – w 41,0%; w 1991 roku – w 33,6%; w 2008 roku – w 25,4%. W zbiorowości tej było 637 kobiet (65,3%) i 339 mężczyzn (34,7%), w tym 581 uczniów z klas pierwszych (59,5%) i 395 z klas maturalnych (40,5%). Według deklaracji wiary religijnej głęboko wierzący stanowili 17,1%; wierzący – 45,8%; obojętni religijnie – 13,3%; wątpiący religijnie – 10,9%; niewierzący – 9,6%; brak danych – 3,3%; według deklaracji spełniania praktyk religijnych: systematycznie – 20,9%; niesystematycznie – 33,1%; okazjonalnie – 10,8%; jeden raz w roku – 9,1%; niepraktykujący – 22,8%; brak danych – 3,3%.

W tym samym terminach zrealizowałem też na temat badania wśród studentów uczelni wyższych w Kaliszu i w Poznaniu. Socjologiczny opis tych badań i respondentów jest następujący: w 1983 roku badaniami objąłem 137 studentów Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego UAM w Kaliszu, w tym 52 z pierwszego roku, 45 z trzeciego roku i 40 z piątego roku studiów, w tym 110 kobiet i 27 mężczyzn, a wszyscy oni studiowali na kierunku pedagogiki wczesnoszkolnej. W 1991 roku badaniami objąłem 125 studentów tego Wydziału UAM w Kaliszu, w tym 88 kobiet i 37 mężczyzn; 69 studiowało pedagogikę wczesnoszkolną, 31 wychowanie plastyczne i 25 wychowanie muzyczne (zob. Baniak, 1993, s. 52). W 2008 roku badania na ten temat zrealizowałem wśród 152 studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Kaliszu na kierunku zarządzanie samorządowe, obejmując nimi 98 mężczyzn (64,5%) i 54 kobiety (35,5%); 87 studentów było z roku pierwszego (57,2%) i 65 z trzeciego roku (42,8%). Łącznie we wszystkich trzech terminach badaniami w Kaliszu objąłem w obu tych uczelniach wyższych 414 studentów, w tym 286 z pierwszego roku (69,8%) i 125 z trzeciego roku (30,2%). W pierwszym i drugim terminie w badaniach uczestniczyło 262 studentów UAM w Kaliszu: 69 studiowało pedagogikę wczesnoszkolną, 31 wychowanie plastyczne, 25 wychowanie muzyczne. Z kolei w trzecim terminie wśród 152 studentów PWSZ w Kaliszu: 42 studiowało zarządzanie biznesem, 50 zarządzanie samorządowe, 36 pielęgniarstwo, 24 ochronę środowiska. W 2011 roku badaniami na ten temat objąłem 132 studentów socjologii trybu stacjonarnego UAM w Poznaniu, w tym 75 kobiet (56,8%) i 57 mężczyzn (43,2%); 81 z pierwszego roku studiów (61,4%) i 51 z roku trzeciego (38,6%).

Deklaracje wiary religijnej i praktyk religijnych stanowiły zmienną niezależną dla postaw respondentów z obu środowisk młodzieżowych wobec celibatu i czystości seksualnej księży, stąd warto ukazać wskaźniki tych postaw. Badania wykazały, że poziom wiary religijnej badanych licealistów i studentów był wtedy bardzo zróżnicowany, zarówno według kryterium ich płci, jak i według poziomu zdobywanej wiedzy naukowej – liceum i studia wyższe. Podobną sytuację można zauważyć w aktywności kulturowej i sakramentalnej badanej młodzieży licealnej i akademickiej, ponieważ jej uczestnictwo powtarzalnych religijnych praktykach obowiązkowych było wtedy mocno zróżnicowane, tak w środowisku kobiet, jak i w środowisku mężczyzn. Wskazany wyżej poziom wierzeń i spełniania praktyk obowiązkowych świadczy o jedynie słabej kondycji religijnej i moralnej ówczesnej młodzieży licealnej i akademickiej w Polsce, wyraźnie różniącej się z oczekiwaniami Kościoła dotyczącymi obowiązków katolików świeckich. Należałoby tu zapytać, w jakim stopniu ten poziom religijności młodzieży wpłynie na nastawienie jej do celibatu i seksualnej czystości księży katolickich w Polsce? Na to pytanie odpowiem w kolejnych częściach artykułu, jak również wskażę, do jakiego stopnia nastawienie jej do celibatu i czystości seksualnej księży uległo zmianie w tym okresie badań (zob. Baniak, 2013, ss. 37-44).

Należy jednak zaznaczyć, że badania moje trzykrotnie powtarzane w tych terminach mają obecnie wartość retrospektywną, co powoduje, że wyników ich nie można odnosić do bieżącej sytuacji, czyli do nastawienia obecnych licealistów i studentów do kwestii celibatu i czystości seksualnej księży rzymskokatolickich. Wyniki moich badań pozwalają zaś na wysunięcie hipotezy, że cechy ówczesnego trendu mogą wystąpić, choćby w pewnym stopniu i zakresie, w nastawieniu

do tej kwestii dzisiejszej młodzieży licealnej i akademickiej. Trafność tego przypuszczenia potwierdzają dość znacząco wyniki badań socjologicznych innych autorów, wyżej cytowanych, zrealizowanych przez nich w 2014 i 2017 roku wśród młodzieży szkół średnich i młodzieży akademickiej. Respondenci tych autorów w dominującej większości odnieśli się bardzo krytycznie do obowiązku i powszechności celibatu księży, jak i do kościelnego nakazu pełnej ich abstynencji seksualnej. Jedynie nieliczni respondenci, podobnie jak w moich ówczesnych badaniach, opowiedzieli się za bezżennością fakultatywną wybieraną w pełni dobrowolnie przez tych księży, którzy są przekonani, że potrafią żyć w pełnej czystości seksualnej i w bezżenności. Natomiast księża, którzy nie odczuwają w sobie takiej zdolności, powinni mieć możliwość łączenia życia kapłańskiego z życiem małżeńsko-rodzinnym, zapewnianą im przez Kościół. Porównując wyniki moich badań, które wówczas wskazywały w kolejnych terminach na stopniowy wzrost odsetków młodych respondentów krytycznie nastawionych do obowiązku celibatu i czystości seksualnej księży, z wynikami aktualnych badań innych autorów, można stwierdzić, że trend ten, ukazujący obecnie to nastawienie młodzieży polskiej do kwestii szeroko pojętego celibatu księży, jest ciągle aktualny, a zarazem informuje on o jeszcze większym odsetku młodzieży w ten właśnie sposób podchodzącej do tej kwestii bezżenności i czystości seksualnej księży.

Jakie jest więc nastawienie badanej młodzieży licealnej i akademickiej, należącej do Kościoła rzymskokatolickiego, zarówno do obowiązkowego celibatu, jak i do czystości seksualnej księży? Czy w środowiskach tej młodzieży można zobaczyć identyczne czy też odmienne postawy i oceny dotyczące obu tych zjawisk w porównaniu do nastawienia dorosłych katolików świeckich? Jak zatem młodzież ta ustosunkowuje się do konieczności i powszechności celibatu księży, do dobrowolnego jego wyboru przez księży? Jak do związku celibatu z powołaniami kapłańskimi i z ekumenizmem w chrześcijaństwie? Jak do naruszania przez niektórych księży zasady abstynencji seksualnej?

4. Celibat obowiązkowy księży w świadomości młodzieży szkół średnich i młodzieży akademickiej

Prezentując tu nastawienie młodzieży licealnej i akademickiej do obowiązkowego celibatu i czystości seksualnej księży, zwrócę uwagę na jej postawy, wyobrażenia i oceny dotyczące następujących zagadnień i problemów: a) określenie istoty celibatu kapłańskiego; b) zakres celibatu – jego konieczność i powszechność; c) związek celibatu z osobistą wolnością i niezależnością decyzji księży; d) związek celibatu z istotą kapłaństwa hierarchicznego; e) postawy młodzieży wobec księży żonatych i ich rodzin oraz kosztów ich utrzymania; g) związek celibatu księży z kryzysem powołań kapłańskich.

4.1. Istota i cel celibatu kapłańskiego w ujęciu badanych licealistów i studentów

W jaki sposób licealiści i studenci uczestniczący w trzech badaniach socjologicznych, zrealizowanych w latach 1983, 1991 i 2008 w Kaliszu i Poznaniu, definiowali celibat kapłański? Jak interpretowali jego istotę i związek z życiem osobistym i misją księdza w Kościele? Czy zgadzają się z postulatem Kościoła, żeby celibat był obowiązkowy i powszechny, czyli obejmował wszystkich księży na całym świecie?

Wskaźniki zamieszczone w tabeli 1 informują, że badani licealiści i studenci interesują się dość szeroko i dogłębnie zagadnieniem celibatu księży rzymskokatolickich. Zainteresowanie ich jest widoczne w licznych próbach określenia lub definiowania istoty celibatu kapłańskiego, a także ustalenia jego roli w osobistym i kapłańskim życiu każdego księdza, czy też w nastawieniu do jego charakteru obligatoryjnego i powszechnego. Celibat kapłański nie jest zjawiskiem obcym badanym licealistom i studentom, a przeciwnie, przyciąga ich uwagę z wielu powodów.

Tabela 1

Celibat kapłański – jego istota w interpretacji badanych licealistów i studentów (w %)

Określenia istoty celibatu kapłańskiego	Licealiści (400+328+248)			Studenci (137+125+284)			Razem (976+546)	
	1983	1991	2008	1983	1991	2008	Licealiści	Studenci
Religijne określenia istoty celibatu kapłańskiego								
Miłość tylko Boga	17,6	15,4	13,8	13,7	12,2	10,7	15,6	12,2
Służba tylko Bogu	19,2	16,0	14,2	16,4	13,4	11,4	16,5	13,7
Powołanie Boże	17,7	12,4	10,8	12,6	9,6	9,1	13,6	10,4
Dar dany od Boga	18,6	15,6	13,4	15,7	10,2	9,6	15,9	11,8
Służba w Kościele	14,6	13,2	12,5	13,3	10,4	9,4	13,4	11,0
Łaska od Boga	16,3	15,1	13,9	9,9	8,4	10,2	15,1	9,5
Tradycja odległa	21,4	24,2	26,6	16,6	19,6	20,4	20,1	18,9
Świeckie określenia istoty celibatu kapłańskiego								
Nakaz od Kościoła	77,7	80,2	83,6	84,7	86,7	90,5	80,5	87,3
Brak wolności	44,6	61,4	69,7	50,7	76,8	81,2	58,6	69,6
Zakaz małżeństwa	80,8	91,5	92,8	84,6	95,1	96,3	88,4	92,0
Zakaz miłości kobiety	77,2	86,8	90,6	82,8	86,8	92,4	84,7	87,3
Zakaz seksu z kobietą	79,4	88,7	91,7	81,2	88,6	91,7	86,6	87,2
Patologia seksualna	21,4	48,6	51,7	31,3	55,7	68,7	40,6	51,9
Pedofilia księży	67,8	72,6	77,7	72,4	79,6	81,2	72,7	77,7
Dwulicowość	44,5	63,6	69,8	53,8	69,7	74,5	59,3	66,0
Więzi z kobietami	53,3	68,5	71,4	58,3	68,3	76,7	64,4	67,8
Własne dzieci	47,2	55,7	61,2	52,3	58,8	62,7	54,7	57,9
Finanse kościelne	71,4	77,6	80,5	80,6	87,8	90,7	76,5	86,4
Brak wskazania	21,6	11,7	8,6	19,4	10,4	6,2	14,5	11,9
Liczba badanych	400	328	248	137	125	152	976	414
Wskazania ogółem	60,5	72,3	76,4	66,6	77,6	82,3	69,8	75,6

Źródło: badania własne (Wskaźniki nie sumują się do 100%, gdyż była dowolność wyboru możliwości. W kolumnie „Razem” w tej i w kolejnych tabelach są ujęte sumarycznie wskaźniki z poszczególnych badań, a podstawę do takiego ich ujęcia stanowią identyczne pytania zadawane respondentom na dany temat. Wskaźniki te informują o spojrzeniu wszystkich respondentów w globalnej ich zbiorowości na ten temat. Terminy badań zostały ustalane w zależności od przewidywanych zmian w postawach młodzieży wobec przedmiotu badań).

Dominująca większość respondentów w obu środowiskach młodzieżowych skupiła swoją uwagę na świeckich cechach celibatu księży – łącznie tak postąpiło 72,7% badanych, w tym większy o 6 punktów procentowych (dalej p. proc.) odsetek studentów. Natomiast cechy religijne celibatu stanowią tu zdecydowaną mniejszość, gdyż łącznie wskazało je zaledwie 14,1% respondentów. Różnica między wskaźnikami respondentów obu typów określić istoty celibatu księży jest bardzo duża, gdyż wynosi aż 59 p. proc. dla określeń świeckich.

Respondenci postrzegający celibat kapłański z laickiego punktu widzenia często określali jego istotę jako: a) zakaz małżeństwa i rodziny (90,2%); b) uniemożliwienie księdzu miłości kobiety (87,4%); c) nakaz bezżenności narzucony przez Kościół (83,9%); d) troskę Kościoła o wła-

sne majątki i finanse (81,4%); e) zakaz życia seksualnego i nakaz czystości dozgonnej (86,9%); f) związek celibatu z pedofilią w środowisku księży i zakonników (75,2%); g) ubezwłasnowolnienie księdza (64,1%); h) nielegalne więzi księży z kobietami i dzieci z nimi (61,2%); i) hipokryzja i tzw. podwójna moralność księży (62,7); j) patologia zachowań seksualnych w środowisku księży i zakonników (46,3%). Łącznie więc 72,7% respondentów, w tym 75,6% studentów i 69,8% licealistów, zdefiniowało celibat kapłański z laickiego punktu widzenia, dostrzegając w nim same wady, które deprecjonują osobę księdza i uniemożliwiają mu pełną samorealizację jako mężczyźni, ingerując w jego osobistą wolność i niezależność decydowania o własnym losie, hamując realizację potrzeby emocjonalnej i seksualnej związanej z kobietą, małżeństwem i rodziną. Cel, któremu służy obowiązkowy celibat księży, zupełnie nie przekonuje tego odsetka respondentów w odniesieniu do jego zasadności i konieczności w życiu księży (72,7%).

Natomiast 14,1% respondentów, w tym 15,7% licealistów i 12,5% studentów, próbowało określić istotę celibatu kapłańskiego z religijnego punktu widzenia jako zjawisko pozytywne i kryterium sprzyjające kapłanom zarówno w realizacji ich posłannictwa w parafii, jak również Kościołowi w realizacji jego misji uswięcania wiernych. Tym samym ci respondenci eksponowali same zalety celibatu obowiązkowego księży i trwale obowiązującej ich abstynencji seksualnej, podejmowanych ze względu na „królestwo niebieskie”. Ci respondenci, w obu swoich kategoriach, definiowali celibat kapłański rozmaicie, kładąc u jego podstaw względy religijne i kościelne. Określenia te są następujące: a) stara tradycja w Kościele (19,5%); b) całkowite oddanie się księdza na wyłączną służbę Bogu (15,1%); c) wyłączna i niepodzielna miłość skierowana do Boga i Kościoła (13,9%); d) specjalny dar od Boga (13,8%); e) łaska dana od Boga (12,3%); f) pełna i szczerza służba wiernym w Kościele (12,2%); g) specjalne powołanie i wyróżnienie przez Boga (12,0%). Wprawdzie odsetek respondentów określających istotę celibatu kapłańskiego w tych właśnie kategoriach jest pięciokrotnie mniejszy od odsetka respondentów ujmujących ją negatywnie ze świeckiego punktu widzenia, to jednak nie można pominąć ich poglądów na ten temat w globalnej analizie zjawiska celibatu kapłańskiego. Poglądy ich są faktem socjologicznym niewątpliwym i nie do zakwestionowania, który sam w sobie rozszerza ramy obrazu celibatu księży i skalę jego konsekwencji w ich życiu osobistym i kapłańskim. Tak rozumiany celibat lokuje się w religijnej świadomości tych licealistów i studentów jako członków Kościoła rzymskokatolickiego.

Pojmowanie istoty celibatu kapłańskiego przez licealistów i studentów w obu uwarunkowaniach – religijnym i laickim – zmieniało się do pewnego stopnia w przyjętym okresie, wskazując na skalę zainteresowań każdą opcją widzenia celibatu. W religijnym wyjaśnianiu lub definiowaniu celibatu widzimy spadek ilościowy respondentów w kolejnych terminach badań o kilka punktów procentowych, z wyjątkiem ujęcia go przez pryzmat tradycji kościelnej. Wtedy rozwijała się zarówno ideologia, jak i praktyka celibatu obowiązkowego. W obu kategoriach respondentów w każdym terminie badań odsetek ujmujących celibat księży w ten sposób zwiększał się: wśród licealistów to określenie celibatu w 1983 roku wskazało 21,4% badanych, w 1991 roku 24,2% (wzrost o 3 p. proc.) i w 2008 roku 26,6% (wzrost o 5 p. proc.). Z kolei wśród studentów wzrost odsetków definiujących celibat w ten sposób kształtował się następująco: w 1983 roku – 16,6%; w 1991 roku – 19,6% (wzrost o 3 p. proc.); w 2008 roku – 20,4% (wzrost o 1 p. proc.), a w stosunku do 1983 roku wzrost wynosi 4 punkty procentowe.

Odsetki respondentów definiujących celibat księży według cech świeckich wzrastały znacznie w kolejnych terminach badań: wśród licealistów w 1983 roku definiowało celibat w ten sposób 60,5%, w 1991 roku – 72,3% (wzrost o 12 p. proc.), w 2008 roku – 76,4% (wzrost o 4 p. proc.), a w stosunku do odsetka z 1983 roku wzrost wyniósł 16 p. proc.). Z kolei wśród studentów wskaźniki wzrostu tego definiowania celibatu księży są następujące: w 1983 roku – 66,6%; w

1991 roku – 77,6% (wzrost o 11 p. proc.); w 2008 roku – 82,3% (wzrost o 5 p. proc.; w stosunku do 1983 roku wzrost ten wynosi 16 p. proc.). Dla tych respondentów religijne określenie istoty celibatu księży nie ma żadnego znaczenia, natomiast sami definiują go w świeckim znaczeniu, co pozwala im też na jego krytykę i kontestowanie. Młodzież licealna i akademicka w swej większości zna dobrze, choć różnorodnie interpretuje, sens celibatu księży. Z jednej strony, widzi w nim zjawisko negatywne, utrudniające życie księżom. Z drugiej strony, młodzież ta w mniejszym odsetku postrzega celibat pozytywnie jako zjawisko, które ułatwia kapłanom realizację zadań duszpasterskich w Kościele i skoncentrowanie własnej miłości, oddania siebie i poświęcenia własnego czasu dla Boga. W ocenie tych respondentów, rozwiązanie tego problemu leży wyłącznie w zakresie dobrej woli i kompetencji władczych Kościoła (papieża), a zadanie to jest w pełni wykonalne w obecnych czasach, przy jednoczesnym zrozumieniu ludzkich potrzeb księży. Celibat księży nie jest dogmatem religijnym. U podstaw celibatu księży znajdują się, w ocenie badanych licealistów i studentów, tzw. instrumenty „mechaniczne”, często graniczące z mitami, ciągle rozprzestrzeniające się w środowisku kościelnym, jednak możliwe do zliberalizowania, a nawet nadające się do całkowitego usunięcia, jeśli taka byłaby wola władzy kościelnej. Takie zaś działania służyłyby zarówno Kościołowi w lepszym funkcjonowaniu społecznym i przywróceniu utraconego w dużym zakresie autorytetu moralnego i religijnego, jak i dobru samych księży nieradzących sobie z problemami życia w bezżenności i totalnym posłuszeństwie władzy kościelnej (zob. Baniak, 1993, ss. 96-97).

4.2. Celibat duchownych – jego istota i związek z kapłaństwem instytucjonalnym

Licealiści i studenci uczestniczący we wszystkich trzech badaniach dotyczących problematyki celibatu kapłańskiego ustosunkowali się także do kwestii jego konieczności i powszechności. Celibatem obowiązkowym są objęci wszyscy księża rzymskokatolicy w całym Kościele, diecezjalni i zakonni. Podczas każdego badania poprosiłem licealistów i studentów o wypowiedzenie się na ten temat, zadając im pytanie, czy w ich ocenie niezbędna jest konieczność i powszechność celibatu wszystkich księży w dzisiejszych czasach.

Tabela 2.

Konieczności i powszechności celibatu księży w ocenie respondentów (w procentach)

Celibat dla księży powinien być:	Licealiści (400+328+248)			Studenci (137+125+284)			Razem (976+546)	
	1983	1991	2008	1983	1991	2008	Licealiści	Studenci
Konieczny i powszechny	11,2	10,0	8,2	9,1	5,8	5,4	9,8	6,8
Dobrowolny	22,4	12,1	9,2	14,9	8,3	7,1	14,6	10,1
Usunięty całkiem	59,5	68,7	71,4	63,0	70,7	74,2	66,5	69,3
Obojętny dla mnie	4,7	6,2	8,7	8,8	10,2	9,3	6,5	9,4
Brak danych	2,2	3,0	2,5	4,2	5,0	4,0	2,6	4,4
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

Analizując wskaźniki zamieszczone w tabeli 2, należy zwrócić uwagę na dwa fakty. Po pierwsze, łatwo można dostrzec, że jedynie 32,1% respondentów, w tym 24,4% licealistów i 16,9% studentów, opowiedziało się w ogóle za celibatem księży. Z tego odsetka tylko 16,6% (w tym 9,8% licealistów i 6,8% studentów) twierdzi jednoznacznie, że w celibacie powinni żyć do-

zgonnie wszyscy księża. Inny pogląd w tej kwestii ma 24,7% badanych (w tym 14,6% licealistów i 10,1% studentów), którzy uważają, że Kościół rzymskokatolicki nie powinien zobowiązywać do celibatu wszystkich księży. Kościół powinien pozostawić jego wybór wolnej i niezależnej decyzji samych kapłanów, powołując się na sytuację celibatu w innych Kościołach chrześcijańskich i starokatolickich, w których celibat jest dobrowolny. Wśród licealistów za obiema formami celibatu opowiedziało się w 1983 roku 33,6% respondentów (w tym 11,2% za jego koniecznością), a w 2008 roku było już tylko 17,4% (w tym 8,2% za jego koniecznością), czyli różnica wynosi 16 p. proc. Z kolei wśród studentów odsetki badanych opowiadających się za obiema formami celibatu księży w 1983 roku wynosiły 24,0% (w tym 9,1% za jego koniecznością), a w 2008 roku – 12,5% (w tym 5,4% za jego koniecznością), czyli różnica to niespełna 12 p. proc. Różnica ta jest większa wśród licealistów niż studentów o 4 punkty procentowe i oznacza ona jedynie słaby związek szczebla edukacji (średniej i wyższej) z nastawieniem respondentów do konieczności i powszechności celibatu księży. Po drugie, znacznie więcej respondentów w całej zbiorowości badanej, zarówno licealistów, jak i studentów, uznało celibat księży za całkiem zbędny, gdyż jest dziś zjawiskiem anachronicznym, więc dlatego nie spełnia zupełnie pokładanego w nim celu. Opinię taką wyraziło łącznie 67,9% respondentów, w tym 66,5% licealistów i 69,3% studentów, kwestionując zarazem jego konieczność i powszechność.

Respondenci kontestujący obowiązkowy celibat księży własne stanowisko uzasadniali różnymi argumentami, jak na przykład: „Nie dziwi mnie to, że księża nie zachowują czystości seksualnej, bo jest to zwykły i złośliwy wynalazek uczonych teologów sprzed wieków, który papież uznał kiedyś za narzędzie do gnębienia księży. No bo jak inaczej można nazwać takie ograniczenie dostępu mężczyzny do kobiety, do jej miłości i seksu, jakim jest celibat księży. Oni też są mężczyznami i powinni korzystać z tych wartości, jak inni mężczyźni, bo przecież kapłaństwo nie usuwa z nich potrzeby typowo męskiej, jak miłość do kobiety i seksu z nią uprawianego, także w małżeństwie. Trudno mi zrozumieć sens narzuconego celibatu” (student, l. 24); „Po co zabraniać księżom miłości do kobiety i do seksu przez zobowiązanie ich celibatem. To jest polecenie bezsensowne i nieskuteczne, bo i tak oni znajdują sobie kobiety i żyją z nimi seksualnie. A znam i takich, którzy rzucają kapłaństwo i celibat, a potem żenią się ze swoimi dawnymi kochankami, czyli z czasu, kiedy jeszcze byli kapłanami. Tak właśnie zrobił kiedyś młody proboszcz w parafii mojego kolegi z liceum – zrzucił habit zakonny i ożenił się ze swoją dawną uczennicą” (maturzysta, l. 19).

W kolejnych terminach badań wzrastały odsetki respondentów kontestujących celibat księży jako obowiązkowy, choć częściej czynili to studenci niż licealiści. Wśród licealistów w 1983 roku kontestujących celibat obowiązkowy było 59,5% badanych, w 1991 roku odsetek ich wzrósł do 68,7% (czyli o 9 p. proc.), a w 2008 roku wzrósł on do 71,4% (o 3 p. proc.), zaś różnica ta w skali całego okresu wynosi 12 p. proc. Z kolei wśród studentów odsetki respondentów kontestujących obowiązek celibatu księży w kolejnych badaniach były następujące: w 1983 roku – 63,0%; w 1991 roku – 70,7% (wzrost o 8 p. proc.) i w 2008 roku – 74,2% (wzrost o kolejne 4 p. proc.), zaś różnica między ich odsetkami z pierwszego i trzeciego terminu badań wynosi 11 p. proc., czyli wzrosła niemal czterokrotnie. W obu kategoriach respondentów różnice ta są zbliżone (12 wobec 11 p. proc.).

Podczas badań w 2008 roku zapytałem dodatkowo licealistów i studentów, czy rzeczywiście Bóg wymaga od kapłanów aż takiej ofiary, jaką jest ich rezygnacja z miłości do kobiety w małżeństwie i rodzinie oraz z życia seksualnego. Pytanie to zaabsorbowało większość z nich, stąd odpowiedź na nie jest też dość zaskakująca, ponieważ 81,4% studentów i 71,4% licealistów odrzuciło taką możliwość, zaprzeczając jednocześnie, aby Bogu była potrzebna bezzenność i rezygnacja

księży ze współżycia seksualnego z kobietą w małżeństwie, gdyż – jak powiedziała młoda matu-rzystka: „Bóg jest wszystkim i niczego co ludzkie do swojej pełni istnienia i panowania nad świa-tem nie potrzebuje. Tym samym nie potrzebuje takich wyrzeczeń od swoich kapłanów. To Bóg jest źródłem miłości, którego ksiądz nie musi uzupełniać rezygnacją z własnej miłości do kobiety, zabierając ją tej kobiecie i dając Bogu. To jakieś nieporozumienie i czystej wody demagogia teo-logiczna. To samo dotyczy narzucania księżom obowiązku rezygnacji z życia seksualnego, nazwa-nego pokretnie czystością seksualną” (licealistka, l. 19).

Odmienny pogląd w tej kwestii, czyli akceptujący celibat i czystość seksualną księży, miało tylko 11,6% badanych studentów i 18,6% licealistów, którzy różnie uzasadniali, jak na przykład, że: „Kapłani są wybrańcami bożymi, a swoje kapłańskie wyróżnienie wśród ludzi tylko Bogu za-wdzięczają. Kapłaństwo ich wynika z miłości Boga i jest dla nich Jego łaską. Nic więc dziwnego w tym, że Bóg oczekuje od swoich wybrańców niepodzielnej miłości i pełnego oddania. Miłość księdza do kobiety i pożycie seksualne z nią realizowane utrudniałyby i pomniejszały jego miłość do Boga. Według mnie ta rezygnacja z ludzkiej miłości i seksu przez kapłana nie oznacza ofiary i poświęcenia, ale jest spłaceniem długu miłości zaciągniętego od Boga przez danie mu kapłań-stwa. Spłnienie tego długu jest rodzajem powinności kapłana wobec Boga” (studentka, l. 23).

Te i inne wypowiedzi respondentów ukazują, po pierwsze, że ich opinie są zróżnicowane w odniesieniu do kwestii celibatu – jedni nie dostrzegają, aby Bóg oczekiwał od kapłanów aż takiej ofiary dla siebie, a drudzy wręcz przeciwnie – uważają, że taka ofiara z własnej miłości i aktyw-ności seksualnej dotyczy wszystkich kapłanów. Bóg, zdaniem tych respondentów, wymaga takiej ofiary od swoich kapłanów i wysłanników w Kościele. Po drugie, problem zawarty w pytaniu głównym postawionym respondentom wymaga pogłębienia o liczne pytania szczegółowe, wspo-magające je o inne jeszcze aspekty analizy, które trzeba będzie postawić w przyszłości podob-nym respondentom w innych badaniach. Natomiast w badaniach tu prezentowanych udało się przetestować sens tego głównego pytania i otrzymać od respondentów określoną wiedzę na ten interesujący poznawczo temat (zob. Baniak, 1992, ss. 88-91).

4.3. Związek obowiązkowego celibatu z osobistą wolnością i niezależnością decyzji księży

Ksiądz Franciszek Mirek dostrzegał bezpośredni i ścisły związek między wolnością osobistą księdza i jego celibatem. W swych analizach zaznaczał, że celibat księży należy rozpatrywać jako narzędzie pozwalające im na pełniejsze poznanie swojej osobowości społecznej. Celibat, w jego ocenie, służy procesowi socjalizacji wtórnej, która powoduje, że kapłan staje się dzięki temu „obcy” dla świata, wyłącza go skutecznie z jego ram. To wyłączenie nie polega jednak na typo-wej eliminacji wspólnotowej, ale pozwala na określenie się księdza w stosunku (relacji) do spo-łeczności za pomocą wyróżniającej się odmienności życia. Odmienność ta może niekiedy spra-wiać poczucie „wykluczenia” spośród ludzi żyjących w warunkach normalnych relacji ludzkich, w których bezżenność nie jest normalną cechą życia społecznego, a wręcz przeciwnie, pozostaje czynnikiem odmiennej społeczności. Taka sytuacja może oznaczać też kwestię naruszenia osobi-stej wolności jednostki, a z tego powodu ma też odniesienie do warunków życia księdza w celiba-cie obligatoryjnym” (zob. Malinowski, 2005, ss. 116-118; Baniak, 2013, ss. 239-240).

W jaki sposób odnoszą się badani licealiści i studenci do zależności między wolnością oso-bistą i autonomią decyzji księdza a jego celibatem obligatoryjnym? Czy w ocenie tych respon-dentów nakazany celibat faktycznie ogranicza lub narusza granice wolności osobistej i autonomii decyzyjności księdza? Odpowiedzi ich na te pytania ukazuje tabela 3 i analiza wskaźników tej oceny.

Tabela 3.

Związek celibatu obowiązkowego z wolnością osobistą i autonomią decyzji księdza według oceny badanych licealistów i studentów.

Celibat ogranicza wolność księży:	Licealiści (400+328+248)			Studenci (137+125+284)			Razem (976+546)	
	1983	1991	2008	1983	1991	2008	Licealiści	Studenci
Całkowicie	23,4	30,3	34,2	30,8	38,2	44,6	29,3	37,8
Częściowo	10,4	15,7	20,4	17,6	20,2	16,7	15,5	18,2
Nie ogranicza	37,6	30,5	24,8	28,2	21,6	18,4	30,7	22,7
Trudno mi ocenić	17,6	13,7	10,6	12,0	10,4	8,7	14,0	10,4
Brak związku	8,4	5,8	6,5	9,4	6,3	7,2	6,9	7,6
Brak danych	3,5	4,0	3,5	2,0	3,5	4,4	3,6	3,3
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

Analizując wskaźniki zamieszczone w tabeli 3, zauważamy, że 50,4% respondentów oceniło negatywnie wpływ obowiązkowego celibatu na osobistą wolność i autonomię decyzji księdza, a ocenę tę podziela ją ci badani, według których ograniczenie to jest całkowite (33,5%) lub częściowe (16,9%). Ocenę taką widzimy zarówno u 44,8% licealistów, jak i u 56,0% studentów, przy czym w obu kategoriach respondentów dominują ci, którzy wskazują całkowite ograniczenie wolności i autonomii decyzji księdza przez obligatoryjny celibat – 29,3% i 37,8%. Należy zaznaczyć, że negatywny wpływ obowiązkowego celibatu na osobistą wolność i autonomię decyzji księdza, w ocenie respondentów, nasilał się stopniowo w całym okresie 27 lat. Wśród licealistów odsetek respondentów w ten sposób oceniających rolę celibatu w ograniczaniu wolności i autonomii decyzji księży wzrósł z 33,8% w 1983 roku do 54,8% w 2008 roku, czyli o 21 p. proc., a odsetek studentów wzrósł z 48,4% w pierwszym terminie badan do 61,3% w drugim terminie, czyli o 13 p. proc. Oznacza to, że negatywny wpływ celibatu dostrzegali liczniej licealiści niż studenci. Wpływ ten widzą liczniej respondenci obojętni religijnie (64,3%) i niewierzący (89,2%) niż wierzący (43,7% i głęboko wierzący (28,6%). Różnica między niewierzącymi i głęboko wierzącymi jest bardzo duża i wynosi aż 61 p. proc. dla niewierzących. Osoby wierzące zdecydowanie rzadziej niż osoby mające trudności z wiarą dostrzegają istotny związek między celibatem oraz wolnością osobistą i decyzyjnością księży.

Natomiast o wiele mniej badanych licealistów i studentów nie zauważyło, żeby celibat ograniczał wolność osobistą i autonomię decyzji księży. Taki opinię wyraziło łącznie 26,7% respondentów, w tym 30,7% licealistów i 22,7% studentów, przy czym odsetki te zmniejszyły się z 36,7% w 1983 roku do 24,8% w 2008 roku wśród licealistów, czyli o 12 p. proc., oraz z 28,2% do 18,4% wśród studentów, czyli o 10 p. proc. w całym okresie 27 lat. Zatem liberalniejsze stanowisko wobec negatywnego związku celibatu obowiązkowego z wolnością osobistą i autonomią decyzji księży zajęli licealiści (44,8%), natomiast stanowisko bardziej krytyczne zajęli liczniej studenci (56,0%). Różnica między tymi wskaźnikami przemawia za takim właśnie nastawieniem ich do tej roli obowiązkowego celibatu.

4.4. Związek celibatu obowiązkowego z uzyskaniem święceń kapłańskich przez diakona i z trwaniem księdza w kapłaństwie

Co łączy celibat obowiązkowy księdza z jego kapłaństwem, które on otrzymuje jako sakrament w momencie swoich święceń kapłańskich i zostaje włączony do stanu duchownego? Odpowiedź na to pytanie jest złożona. Z jednej strony bowiem, celibat, jego przyjęcie przez diakona z

polecenia Kościoła stanowi podstawowy warunek dopuszczenia go do święceń kapłańskich. W sytuacji księdza celibat stanowi kryterium gwarantujące wyłączną i niepodzielną miłość kapłana do Boga i trwanie jego w stanie duchownym. Bez akceptacji celibatu nie zostałby on po prostu księdzem w tym Kościele. Zatem związek ten jest tu negatywny. Z drugiej strony, teologowie i prawnicy kościelni twierdzą z całą mocą, że celibat jako bezżenność nie ma nic wspólnego z istotą kapłaństwa. Natomiast jest on niezbędny w codziennym życiu kapłańskim i osobistym księdza, ponieważ jako mężczyzna bezżenny może kochać tylko Boga i służyć Mu bez żadnych ograniczeń ze strony innych ludzi. Jeśli ksiądz miałby żonę i rodzinę, jego miłość do Boga byłaby niepełna i podzielona, a nadto miałby trudności z dyspozycyjnością dla Kościoła. Ideolodzy celibatu stawiają miłość do Boga ponad miłość księdza do własnej żony i rodziny. Zatem z kościelnego punktu widzenia charakter tego związku jest pozytywny, gdyż łączy ściśle księdza z Bogiem w sposób emocjonalny i religijny.

Czy badani licealiści i studenci też akceptują ten warunek i postrzegają celibat jako kryterium niezbędne do uzyskania przez diakona święceń kapłańskich i wytrwania księdza w kapłaństwie bezżennym do końca swego życia?

Tabela 4.

Celibat obowiązkowy jako istotny warunek uzyskania przez diakona święceń kapłańskich i trwałości księdza w kapłaństwie w ocenie badanych licealistów i studentów (w procentach).

Konieczność celibatu obowiązkowego	Licealiści (400+328+248)			Studenci (137+125+284)			Razem (976+546)	
	1983	1991	2008	1983	1991	2008	Licealiści	Studenci
Do uzyskania przez diakona święceń kapłańskich								
Niezbędny	36,8	30,3	28,5	30,7	27,9	23,6	31,9	27,4
Zbędny	53,3	58,5	59,3	56,6	59,7	63,7	57,0	60,0
Trudno mi ocenić	6,4	7,2	8,0	8,2	8,4	9,2	7,2	8,6
Brak danych	3,5	4,0	4,2	4,5	4,0	3,5	3,9	4,0
Do trwania księdza w kapłaństwie								
Niezbędny	32,6	28,4	22,8	29,1	24,9	21,5	27,9	25,2
Zbędny	57,3	59,6	63,7	58,4	61,6	64,6	60,2	61,5
Trudno mi ocenić	6,6	8,0	9,3	8,0	9,5	10,4	8,0	9,3
Brak danych	3,5	4,0	4,2	4,5	4,0	3,5	3,9	4,0
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

Za koniecznością celibatu do uzyskania święceń kapłańskich przez diakona opowiedziało się jedynie 29,6% respondentów, w tym 31,9% licealistów i 27,4% studentów (mniej o 5 p. proc.). W tej kategorii respondentów dominują ci, którzy są przekonani, że obowiązkowy celibat może być zaledwie potrzebny niektórym diakonom i księżom, o ile sami w pełni dobrowolnie wybiorą bezżenność i samotność dla kapłaństwa i dla lepszej służby Bogu w Kościele, co dotyczy w szczególności księży zakonnych (71,3%). Z kolei pozostali respondenci (28,7%) mieli inne zdanie w tej kwestii i zaznaczali, że celibatem obowiązkowym powinni być objęci wszyscy księża – diecezjalni i zakonni.

Natomiast w ocenie 58,4% respondentów celibat obowiązkowy nie może być istotnym warunkiem do uzyskania przez diakona święceń kapłańskich, zaś jego zbędność jest tu bezdyskusyjna. Taki sprzeciw i kwestionowanie tego warunku widzimy u 57,0% licealistów i u 60,0% studentów. Pozostali respondenci w obu kategoriach nie zajęli stanowiska w tej kwestii (7,2%), albo nie

odpowiedzieli na pytanie jej dotyczące (3,9% i 4,0%). Krytyka obowiązkowego celibatu w tym kontekście narastała w kolejnych terminach badań w obu kategoriach respondentów. Szczebel edukacji nie wpływał znacząco na krytyczne nastawienie licealistów i studentów do konieczności obowiązkowego celibatu w uzyskaniu i trwaniu duchownych w kapłaństwie. Zależność ta jest istotna na niskim poziomie ($Q = 0,358$).

Badania te wykazały, że w całym 27-letnim okresie zmniejszyły się odsetki respondentów akceptujących konieczność celibatu obowiązkowego w obu sytuacjach – uzyskania przez diakona święceń kapłańskich i trwania księdza w kapłaństwie: wśród licealistów z 36,8% do 28,5% (o 8 p. proc.) i z 32,6% do 22,8% (o 10 p. proc.) oraz wśród studentów z 30,7% do 23,6% (o 7 p. proc.) i z 29,1% do 21,5% (o 8 p. proc.). Jednocześnie wzrosły odsetki w obu kategoriach respondentów tych, którzy odrzucili konieczność celibatu w obu tych sytuacjach: wśród licealistów z 57,3% do 63,7% (o 6 p. proc.) oraz wśród studentów z 58,4% do 64,6% (o 6 p. proc.). Ponadto wzrosły też odsetki licealistów z 6,6% do 9,3% (o 3 p. proc.) i studentów z 8,0% do 10,4% (o 2 p. proc.), którzy nie zajęli stanowiska w tej kwestii. Zatem dominująca większość respondentów była przeciwna łączeniu obowiązkowego celibatu ze święceniami kapłańskimi diakonów i z trwałością kapłaństwa księży. Natomiast sugerowany przez Kościół ścisły związek celibatu z procesem uzyskiwania i z trwałością kapłaństwa jako konieczny ocenili badani jako negatywny i deprecjonujący księży.

4.5. Postawy licealistów i studentów wobec księży żonatych i kosztów utrzymania ich rodzin

Czy badani licealiści i studenci, już jako dorośli i samodzielni finansowo katolicy, potrafili by zaakceptować księży żonatych z własnymi rodzinami i dobrowolnie ponosić koszty ich utrzymania i ubezpieczenia? Kto dziś jest, ich zdaniem, pracodawcą księży parafialnych i czy on jest odpowiedzialny za utrzymanie księży, bez względu na to, czy są oni stanu wolnego i żyją w celibacie, czy też będą żonaci i mieć własne rodziny? Odpowiedzi respondentów na te pytania ukazuje tabela 5 oraz szczegółowa analiza wskaźników.

Tabela 5

Postawy licealistów i studentów wobec żonatych księży i ponoszenia kosztów utrzymania ich rodzin (w procentach).

Księża żonaci i ich rodziny	Licealiści (400+328+248)			Studenci (137+125+284)			Razem (976+546)	
	1983	1991	2008	1983	1991	2008	Licealiści	Studenci
Akceptacja księży żonatych i ich rodzin w parafii								
Akceptuję	48,1	58,4	64,6	54,1	63,3	69,7	57,0	62,4
Nie akceptuję	39,5	27,8	24,5	32,7	21,7	18,2	30,6	24,2
Brak oceny	8,4	9,3	7,4	9,2	10,0	7,6	8,4	8,9
Brak danych	4,0	4,5	3,5	4,0	5,0	4,5	4,0	4,5
Obowiązek ponoszenia kosztów utrzymania księży żonatych i ich rodzin								
Parafianie	34,4	41,6	50,6	36,8	50,9	57,2	42,2	48,3
Biskup	46,9	42,2	37,9	42,4	33,5	30,9	42,3	35,6
Brak oceny	14,7	11,7	8,0	16,8	10,6	7,4	11,5	11,6
Brak danych	4,0	4,5	3,5	4,0	5,0	4,5	4,0	4,5
Formalny pracodawca księży w parafii								
Parafianie	35,7	39,7	48,2	39,6	50,0	56,4	41,2	48,7

Biskup	46,8	45,4	40,7	41,6	36,6	38,3	44,3	36,8
Brak oceny	13,5	10,4	7,6	14,8	8,4	6,8	10,5	10,0
Brak danych	4,0	4,5	3,5	4,0	5,0	4,5	4,0	4,5
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

Badania wykazały, że księża żonaci i mający własne rodziny dla większości badanej młodzieży (59,7%) nie są już, a tym bardziej nie będą w przyszłości, jakimś „dziwnym zjawiskiem”, ponieważ tacy księża już funkcjonują w Kościołach chrześcijańskich. Stąd księża żonatych i z własnymi rodzinami akceptuje 57,0% licealistów i 62,4% studentów, którzy nie mają z tym żadnego problemu. Jednocześnie ci sami respondenci są już bardziej powściągliwi i ostrożni w odpowiedzi na pytanie, kto miałby ponosić koszty utrzymania żonatych księży i ich rodzin w parafii. W przekonaniu 45,3% respondentów koszty te powinny być obowiązkiem parafian, gdyż to oni dają pracę księżom, a pogląd ten podziela 42,2% licealistów i 48,3% studentów. Natomiast 39,0% badanych osób, w tym 42,3% licealistów i 35,6% studentów uważa, że koszty te powinny obciążać finanse kurii biskupich, gdyż to biskupi oraz urzędy kościelne posyłają księży do parafii i zlecają im tam obowiązki zawodowe. Postawę tę ukazują pełniej wybrane wypowiedzi respondentów, jak choćby taka: „Księża pracują dla dobra swoich parafian, wykonują różne zadania dla poprawy ich religijności i moralności. Odprawiają msze w ich sprawach i inne pobożne nabożeństwa. Spowiadają codziennie wielu grzeszników i uczą dzieci religii. A również troszczą się o potrzeby bytowe parafii. A to wszystko jest ich pracą zawodową w parafii, którą zlecieli im sami parafianie. Za wykonywanie tej pracy parafianie, tak ja uważam, powinni dawać im uczciwą zapłatę, czyli utrzymywać ich na godziwym poziomie. Jeśli ksiądz miałby legalną żonę i dzieci z nią, czyli rodzinę, to parafianie też powinni zapewnić im wszystkim utrzymanie, aby mieli pieniądze na ten cel. Może żona takiego księdza dostałaby pracę w parafii, gdzie dałoby się znaleźć dla niej wiele możliwości” (studentka, l. 22).

Należy zaznaczyć przy tym, że postawy licealistów i studentów wobec księży żonatych i ich rodzin zmieniały się w tym okresie. Odsetek licealistów akceptujących żonatych księży wraz z ich rodzinami wzrósł między pierwszym (1983) i trzecim (2008) terminem badań o 16 p. proc., a równocześnie zmniejszył się odsetek tych, którzy nie akceptowali takich księży o 15p. proc. w obu zbiorach. W tym okresie wzrósł także odsetek licealistów o 16 p. proc. i odsetek studentów o 20 p. proc., którzy uznali, że pracodawcą księży żonatych są parafianie. Jednocześnie zmniejszyły się odsetki respondentów, którzy uznali biskupa za pracodawcę księży: wśród licealistów o 9 p. proc., a wśród studentów o 12 p. proc., ponieważ to właśnie biskup zleca im pracę w określonej parafii. Twierdzili często też, że parafianie mogliby nie mieć odrębnych pieniędzy na ten cel.

4.6. Związek obowiązkowego celibatu z dynamiką i regresem liczby powołań kapłańskich

Należy tu przypomnieć, że w pierwszej połowie XX wieku w Polsce wskaźniki naboru kandydatów do kapłaństwa w seminariach diecezjalnych i zakonnych były wszelkie rekordy systematycznego wzrostu, a w żadnym innym kraju katolickim takie zjawisko nie wystąpiło. Sytuacja ta, niestety, załamała się i zmieniła radykalnie w drugiej połowie XX wieku, a jeszcze bardziej nasiliła się negatywnie w obecnym wieku, zwłaszcza w drugiej jego połowie. Radykalne zmiany społeczne, kulturowe, gospodarcze i obyczajowe w kraju w tym okresie nie były też obojętne dla religijności katolików dorosłych i młodzieży, w tym dla postaw młodzieży maturalnej wobec kapłaństwa. Stąd spowodowały one znaczny regres ilościowy w ogólnym stanie ilościowym powołań kapłańskich, zarówno w diecezjach, jak i we wspólnotach zakonnych. Regres ten socjologowie

religii oceniali jako znaczący, lokując go w granicach od 26,7% do 44,6% w globalnej skali kraju, chociaż w niektórych diecezjach i zakonach był on znacznie większy, przekraczając połowę liczby kandydatów rekrutowanych do seminariów duchownych w XX wieku. Psycholodzy i socjologzy religii informują o wzrastającym odsetku katolickiej młodzieży męskiej wybierającej kapłaństwo oparte na obowiązkowym celibacie, która odznacza się osobowością niezintegrowaną, z deficytami emocjonalnymi, psychicznymi, erotycznymi, seksualnymi, społecznymi, religijnymi, moralnymi i aksjologicznymi. Kandydaci tacy odznaczają się osobowością niedojrzałą w tych sferach swego życia i raczej nie nadają się do zawodu księdza katolickiego, mimo że sami aspirowali wcześniej do jego uzyskania we własnych planach życiowych i zawodowych. Często nie wiedzą, jakie konsekwencje wywoła celibat i nakaz czystości seksualnej w ich życiu kapłańskim i osobistym (zob. Baniak, 1997; 2013; Pawlina, 2002; Cekiera, 2008; Postawa, 2005).

U podłoża kryzysu ilościowego i jakościowego powołań kapłańskich socjologzy religii stawiają inne jeszcze powody. Z ich ustaleń bezsprzecznie wynika, że zarówno osoby duchowne, jak i osoby świeckie, w wykazie głównych powodów i przyczyn spadku liczby powołań kapłańskich wymieniają właśnie obowiązkowy celibat księży, połączony z ich czystością seksualną (zob. Baniak, 2012).

W kontekście tych ustaleń należy zapytać, czy również badani przeze mnie licealiści i studenci postrzegają obowiązkowy celibat i dozgonną czystość seksualną księży za główną przyczynę spadku ilościowego powołań kapłańskich w Polsce w przyjętym okresie i czy sami znają przypadki kleryków rezygnujących z formacji kapłańskiej w seminarium duchownym i księży porzucających kapłaństwo ze względu na obowiązkowy celibat i trwałą abstynencję seksualną. Odpowiedzi ich na to pytanie ukazuje tabela 6 i analiza wskaźników.

Badania wykazały, że 64,4% respondentów, w tym 63,9% licealistów i 64,8% studentów, wyraźnie stwierdziło, iż obowiązkowy celibat i łącząca się z nim ściśle trwała czystość seksualna księży zniechęca wielu religijnych mężczyzn do wyboru zawodu księdza katolickiego i do podejmowania studiów teologicznych i filozoficznych oraz praktycznej formacji w seminarium duchownym, przygotowujących alumnów do wykonywania tego zawodu w parafii lub we wspólnocie zakonnej. Dominujące odsetki respondentów w tej zbiorowości (44,4% i 50,2%) nie miały wątpliwości w tym względzie, a tylko 19,5% i 14,6% miało pewne uwagi lub przypuszczenia, czy w każdej sytuacji celibat zniechęca mężczyzn do wyboru kapłaństwa, wskazując jeszcze inne powody zaistnienia tego zjawiska, być może łączące się w jakimś stopniu z obowiązkowym celibatem. Z drugiej strony jednak, w przyjętym okresie wzrosły odsetki respondentów w obu kategoriach, którzy otwarcie twierdzili, że to właśnie obowiązkowy celibat jest głównym czynnikiem zniechęcającym religijnych kandydatów do wyboru kapłaństwa: wśród licealistów odsetek ten wzrósł z 37,5% do 53,3% (czyli o 16 p. proc.), a wśród studentów wzrósł z 42,6% do 58,6% (także o 16p. proc.).

Tabela 6.

Wpływ obowiązkowego celibatu na regres ilościowy powołań kapłańskich w ocenie badanych licealistów i studentów (w procentach).

Wpływ celibatu na regres liczby powołań	Licealiści (400+328+248)			Studenci (137+125+284)			Razem (976+546)	
	1983	1991	2008	1983	1991	2008	Licealiści	Studenci
Zniechęca religijnych mężczyzn do wyboru kapłaństwa hierarchicznego								
Zdecydowanie tak	37,5	42,6	53,3	42,6	49,3	58,6	44,4	50,2
Raczej tak	23,7	22,3	12,7	17,7	15,8	10,4	19,5	14,6
Trudno mi ocenić	14,4	12,3	13,4	16,7	13,5	10,4	13,4	13,5

Nie zniechęca	19,9	19,8	15,6	18,5	17,4	15,6	18,5	17,2
Brak danych	4,5	3,0	5,0	4,5	4,0	5,0	4,2	4,5
Sytuacje, w których kandydat zrezygnował z wyboru kapłaństwa z powodu celibatu								
Osobiście znam	30,4	42,5	48,4	33,3	44,0	50,3	40,4	42,5
Z opowiadań	20,8	19,2	16,0	25,4	20,4	15,9	18,6	20,6
Nie znam	44,3	35,3	30,6	36,8	31,6	28,8	36,8	32,4
Brak danych	4,5	3,0	5,0	4,5	4,0	5,0	4,2	4,5
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

Jednocześnie widzimy, że odsetki tych respondentów zmniejszyły się w całym okresie w obu ich kategoriach: wśród licealistów z 19,9% do 15,6% (o 4 p. proc.) i wśród studentów z 18,5% do 15,6% (o 3 p. proc.). Pozostali respondenci nie potrafili ocenić ujemnego wpływu celibatu na liczebność powołań kapłańskich (13,4% i 13,5%), albo nie odpowiedzieli na pytanie (4,5% i 4,4%). Nie ulega wątpliwości, że świadomość negatywnego oddziaływania obowiązkowego celibatu na regres ilościowy powołań kapłańskich w Polsce w tym okresie jest wyraźna w środowisku młodzieży licealnej i akademickiej. Wskazuje zarazem, iż problem ten jest jej dobrze znany w wielu różnych aspektach i szeroko dyskutowany.

Wyniki badań informują też o źródłach, z których respondenci czerpią wiedzę o księżach rezygnujących z kapłaństwa ze względu na obowiązujący ich celibat oraz alumnach, którzy z tego powodu przerywają swoją formację kapłańską w seminariach duchownych. Najczęściej tymi źródłami są ich osobista znajomość takich księży i informacje udzielane przez osoby bliskie, jak i opowiadania szeroko znane. Sytuacje, w których albo alumni odchodzili z seminarium, albo księża z kapłaństwa, znało osobiście 41,4% respondentów, w tym 40,4% licealistów i 42,3% studentów, zaś 19,6% (w tym 18,6% i 20,6%) znało je z opowiadań swoich krewnych, znajomych i kolegów. Zatem 61,0% badanych osób, w tym 59,0% licealistów i 63,1% studentów (mniej o 4 p. proc.), znało tę kwestię z wielu okoliczności i z osobistej znajomości duchownych, którzy ze względu na obowiązkowy celibat albo zrezygnowali z własnych aspiracji zawodowych związanych z kapłaństwem, albo z już wykonywanego zawodu księdza katolickiego. Odsetek respondentów, którzy osobiście znali takich mężczyzn wzrósł w tym okresie wśród licealistów z 30,4% do 48,3% (czyli o 18 p. proc.) i wśród studentów z 33,3% do 50,3% (czyli o 17 p. proc.). Natomiast takich mężczyzn nie znało łącznie 34,6% respondentów, w tym 36,8% licealistów i 32,4% studentów (mniej o 4 p. proc.). Jednak odsetki ich zmalały w tym okresie w obu kategoriach: z 44,3% do 30,6% wśród licealistów (czyli o 14 p. proc.) i z 36,8% do 28,8% wśród studentów (czyli o 8 p. proc.). Pozostali respondenci albo nie potrafili ocenić tego wpływu (4,2%), albo zignorowali pytanie dotyczące tej kwestii (4,5%).

Podsumowując analizę tego problemu, należy zaznaczyć, że większość badanych licealistów i studentów zaliczyła obowiązkowy celibat księży do głównych czynników odpowiedzialnych w tym okresie 27 lat za systematyczny regres liczby powołań kapłańskich i za kryzys tożsamości kapłańskiej księży diecezjalnych i zakonnych. Jeśli celibat nie byłby obligatoryjny i powszechny, lecz dobrowolnie wybierany przez samych księży jako forma i styl życia kapłańskiego, w takiej sytuacji, jak ci respondenci zaznaczają, liczni alumni, którzy odeszli przed czasem święceń z seminariów duchownych w diecezjach i w zakonach, zrealizowaliby z pewnością swoje aspiracje związane z zawodem księdza i zdecydowaliby się na przyjęcie święceń wyższych, a przed tym faktem, zawarliby swoje małżeństwo, czyli praktycznie nie przerwaliby własnej formacji kapłańskiej. Analogicznie postąpiłoby wielu byłych księży, którzy pod wpływem celibatu obowiązkowego po-

rzucili kapłaństwo i wrócili do życia świeckiego w małżeństwie i rodzinie. Większość tych księży, jak badania pokazują, powróciłaby do sprawowania funkcji kapłańskich, jeśli mogliby zachować i sakralizować własne małżeństwa cywilne (zob. Baniak, 1993, ss. 101-104; 2013, ss. 253-256; Jonaczyk, 1976, ss. 207-222; Postawa, 2005, ss. 301-322).

Kończąc analizę nastawienia badanej młodzieży licealnej i akademickiej do obowiązkowego celibatu księży rzymskokatolickich, zwróćmy uwagę jeszcze na syntetyczne zestawienie wskaźników ich postaw ukazujących akceptację i negację w ich środowiskach znaczenia celibatu w życiu księży i Kościoła, jak i w wyjaśnianiu i rozwiązywaniu problemów międzykościelnych. Zależność tę ilustruje tabela 7.

Tabela 7.

Nastawienie badanych licealistów i studentów do obowiązkowego celibatu księży w jego kontekstach religijnych i świeckich (w procentach).

Religijne i świeckie konteksty celibatu księży	Licealiści (400+328+248)		Studenci (137+125+284)		Razem (976+546)	
	Akceptacja	Negacja	Akceptacja	Negacja	Akceptacja	Negacja
Oslabia ekumenizm	74,6	15,7	79,9	10,5	77,3	13,1
Spadek liczby powołań	63,9	18,5	64,8	17,2	64,3	17,9
Uzyskanie kapłaństwa	31,9	57,0	27,4	60,0	29,7	58,5
Trwałość kapłaństwa	27,9	60,2	25,2	61,5	26,6	60,9
Księża żonaci, ich rodziny	57,0	30,6	62,4	24,2	59,7	27,4
Utrzymanie rodzin księży	42,2	42,3	48,3	35,6	45,3	38,9
Narusza wolność księży	44,8	30,7	56,0	22,7	50,4	26,7
Konieczny i powszechny	9,8	66,5	6,8	69,3	8,3	67,9
Średnia ocena	44,0	40,2	46,4	37,6	45,2	38,9

Źródło: badania własne. (Wskaźniki w kolumnach poziomych nie sumują się do 100 procent, a różnice oznaczają tu odsetki respondentów, którzy nie zajęli stanowiska w tej kwestii).

O ile konieczność i powszechność celibatu księży akceptuje zaledwie 8,3% ogółu respondentów, w tym nieco więcej licealistów niż studentów (o 3 p. proc.), o tyle rolę negatywną celibatu w osłabianiu skuteczności dialogu ekumenicznego akceptuje aż 77,3% ogółu badanych, w tym nieco więcej studentów niż licealistów (o 5 p. proc.), a także wielokrotnie większy odsetek przypisuje celibatowi księży systematyczny spadek naboru i realizacji nowych powołań kapłańskich – 64,3% z ogółu, w tym niemal wyrównane odsetki licealistów i studentów. Podobne proporcje widzimy między wskaźnikami akceptacji obligatoryjności i powszechności celibatu księży a wskaźnikami akceptacji księży żonatych oraz wskaźnikami utrzymania rodzin tych księży, które są wielokrotnie większe. I na odwrót – jeśli te dwie cechy celibatu księży neguje niespełna 68% respondentów, w tym nieco więcej studentów niż licealistów (o 3 p. proc.), to osłabianie dialogu ekumenicznego przez obowiązkowy celibat księży kwestionuje tylko 13,1%, w tym liczniej licealiści niż studenci (o 3 p. proc.), jak i spadek liczby powołań kapłańskich, czy też trwałość kapłaństwa księży. Te wszystkie zarzuty wobec obowiązku i powszechności celibatu połączonego z abstynencją seksualną księży ukazują zdecydowaną kontestację młodzieży badanej wobec tych jego cech i podstawowego celu, a w konsekwencji uważa go ona za zjawisko anachroniczne w dzisiejszych warunkach życia ludzi, bez którego księża mogliby z powodzeniem wykonywać obowiązki kapłańskie, łącząc je z obowiązkami małżeńskimi i rodzinnymi, jeśli Kościół rzymskokatolicki umożliwiłby im bycie kapłanami żonatymi.

Podsumowanie

Kończąc analizy zamieszczone w tym artykule, można ogólnie stwierdzić, że obowiązkowy i powszechny celibat księży rzymskokatolickich obecnie jest niewątpliwie zjawiskiem kontrowersyjnym i problemem spornym, trudnym do jednoznacznego wyjaśnienia i akceptacji w środowisku polskiej młodzieży licealnej i akademickiej. Poglądy tej młodzieży, podobnie jak nastawienie gimnazjalistów, dotyczące głównych cech i celu celibatu księży są wyraźnie zróżnicowane i zależne od wielu czynników, w tym od ich cech społecznych: płci, szczebla edukacji (gimnazjum, liceum, uniwersytet), miejsca stałego pobytu (wieś i miasto), a przede wszystkim od poziomu ich wiary religijnej i od jej braku czy obojętności religijnej oraz od częstotliwości spełniania i zaniebdywania realizacji obowiązkowych i nieobowiązkowych praktyk religijnych.

Dominująca większość licealistów i studentów uczestniczących we wszystkich badaniach socjologicznych tu prezentowanych kontestuje i odrzuca celibat obligatoryjny, gdyż widzi w nim czynnik naruszający granice osobistej wolności i autonomii decyzji księdza, powodujący systematyczny regres ilościowy nowych powołań kapłańskich, zniechęcający religijnych mężczyzn do podejmowania studiów teologicznych i formacji kapłańskiej w seminariach duchownych czy też utrudniający skuteczność i tempo dialogu ekumenicznego, który zmierza ciągle do zjednoczenia chrześcijaństwa w jednym Kościele powszechnym.

Jednocześnie obowiązkowy celibat uniemożliwia księżom wybór własnego stylu życia kapłańskiego spośród dwóch odrębnych opcji – albo w samotności i czystości seksualnej, albo w połączeniu kapłaństwa z małżeństwem i rodziną, jeśli ksiądz chciałby realizować obydwa swoje powołania życiowe: religijne w kapłaństwie i świeckie w życiu małżeńsko-rodzinnym. Jednak wybór taki winien należeć tylko do diakona i do kapłana, a nie do władzy kościelnej, która powinna jedynie akceptować ten wybór i pomagać księdzu zonatemu w realizacji tych powołań i celów życiowych.

Ta negatywna rola obowiązkowego celibatu księży pozwala badanym licealistom i studentom na jego surową i obiektywną krytykę i na uznanie go jako czynnika, który nie ma nic wspólnego z istotą czy naturą kapłaństwa hierarchicznego. Pod wpływem negatywnej oceny roli celibatu w życiu księży, ci sami respondenci krytykują też doktrynę teologiczną kapłaństwa złączonego z celibatem, jak i trwałą upór Kościoła w podtrzymywaniu obowiązku i powszechności celibatu, niechęć do jego liberalizacji nawet w tak ważnych sprawach, jak dialog ekumeniczny i wolność osobista i godność księży.

Jednocześnie tylko znikome odsetki w obu kategoriach respondentów akceptują celibat i opowiadają się za jego powszechnością. W najlepszym przypadku niewielki odsetek respondentów byłby skłonny zaakceptować celibat fakultatywny, czyli pochodzący z wyboru samych osób duchownych. Względy religijne (miłość wyłączna i służba Bogu) i kościelne (pełne i niepodzielne podporządkowanie się woli i celom Kościoła) nie przekonują większości tych respondentów do obejmowania celibatem wszystkich księży, zakazywania im zawierania małżeństwa i zakładania rodziny z kobietami, które sami kochają i które ich kochają jako mężczyzn-kapłanów. Pod tym względem respondenci, jako młodzi i poszukujący katolicy, postrzegają Kościół rzymskokatolicki jako instytucję „skostniałą” i „staroświecką” czy zbyt „konserwatywną” ideologicznie, która nie chce i nie potrafi dostosować swoich oczekiwań i planów wynikających z funkcji podstawowych i pomocniczych do warunków i oczekiwań dzisiejszy ludzi, zwłaszcza młodych, którzy szukają własnego miejsca w strukturach tego Kościoła i napotykają na utrudnienia z jego strony w tym poszukiwaniu. Zastrzeżenia te zgłaszają też Kościołowi kandydaci do kapłaństwa i liczni kapłani pracujący w jego instytucjach i organizacjach, a także byli kapłani, którzy pod wpływem celibatu i zakazu życia seksualnego opuścili stan duchowny i powrócili do życia świeckiego, najczęściej w małżeństwie i rodzinie.

Bibliografia

- Adamczyk, J. (2006). Celibat duchownych w dyspozycjach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. *Roczniki Nauk Prawnych KUL*, 16(1), 333-350.
- Augustyn, J. (2000). *Wychowanie do czystości i do celibatu kapłańskiego*. Kraków-Ząbki: Wydawnictwo M i Apostolicum.
- Augustyn, J. (2002). *Celibat. Aspekty pedagogiczne i duchowe*. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy.
- Babbie, E. (2007). *Badania społeczne w praktyce* (tłum. W. Betkiewicz i inni). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Baniak, J. (1992). Celibat księży świadomości młodzieży licealnej i akademickiej w Polsce. *W drodze*, (3), 81-94.
- Baniak, J. (1997). *Dynamika powołań kapłańskich i zakonnych w Kościele rzymskokatolickim w Polsce w latach 1900-1994. Studium socjograficzne*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Baniak, J. (2002). Celibat ewangeliczny – jego istota, cel, sens, realizacja. *Przegląd Religioznawczy*, (2), 75-88.
- Baniak, J. (2012). *Powołania do kapłaństwa i do życia zakonnego w Polsce w latach 1900-2010. Studium socjologiczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM.
- Baniak, J. (2013). *Portret księdza w wyobrażeniach i ocenach polskiej młodzieży. Studium socjologiczne*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Barszcz, W. (2001). Prawny wymiar ślubów. *Vita Consacrata*, (1), 48-54.
- Blalock, H. M. (1997). *Statystyka dla socjologów* (tłum. M. Tabin i inni). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Blaza, M. (2001). Kapłaństwo a celibat. *Przegląd Powszechny*, (5), 142-157.
- Bujak, J. (2012). Historyczne i duchowe aspekty celibatu w Kościele. *Tarnowskie Studia Teologiczne*, 31(2), 27-38.
- Cekiera, C. (2008). Psychologiczne kryteria dojrzałości do celibatu i stanu duchownego (badania kandydatów do życia konsekrowanego). *Edukacja. Teologia. Dialog*, 5, 109-120.
- Cis, B. (1960). Społeczna rola celibatu. *Ateneum Kapłańskie*, (3), 313-327.
- Gryglewicz, F., Łukaszyk, R., Sułowski, Z. (red.). (1989). *Encyklopedia Katolicka* (T. 2). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Graczyk, M. (2009). Ofiarniczy wymiar życia celibatycznego. W: I. Werbiński (red.), *Celibat znakiem płodności duchowej w Chrystusie*. W 40-lecie encykliki „Sacerdotalis Caelibatus” (ss. 89-104). Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Grochowina, M. (2012). Zobowiązanie duchownych do celibatu według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. *Kościół i Prawo*, (1), 11-24.
- Guarinelli, S. (2013). *Celibat. Dlaczego nadal go wybierać?* (tłum. K. Stopa). Kraków: Wydawnictwo Salvator.
- Heid, S. (2000). *Celibat w Kościele pierwotnym. Początki obowiązku wstrzemięźliwości dla duchownych na Wschodzie i na Zachodzie* (tłum. S. Stańczyk). Tuchów: Wydawnictwo Redemptorystów.

- Jabłońska, A. (2014). *Celibat w Kościele rzymskokatolickim. Geneza, ewolucja i konsekwencje* (maszynopis pracy magisterskiej w archiwum). Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Jonaczyk, Z. (1976). Socjologiczne badania powołań kapłańskich w Polsce. *Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne*, 8, 207-222.
- Kozuch, M. (1995). Wychowanie do dojrzałego celibatu. *Życie Duchowe*, (2), 13-23.
- Król, L. (2009). Celibat w Kościele katolickim, w Kościołach protestanckich i w Kościele prawosławnym. W: I. Werbiński (red.), *Celibat znakiem płodności duchowej w Chrystusie. W 40-lecie encykliki „Sacerdotalis Caelibatus”* (ss. 123-134). Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Malinowski, D. S. (2005). *Franciszka Mirka koncepcja socjologii humanistycznej*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Mojek, S. (1996). Jaki jest sens celibatu kapłańskiego? W: M. Rusiecki (red.), *Problemy współczesnego Kościoła* (ss. 483-492). Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Pastuszko, M. (2008). *Sakramenty święte*. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Pawlina, K. (2002). *Kandydaci do kapłaństwa trzeciego tysiąclecia*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretańek.
- Pociecha, J. (1974). O zastosowaniu współczynnika zależności stochastycznej. W: K. Zajac (red.), *Problemy statystyczne i demograficzne*. Wrocław-Gdańsk: Wydawnictwo Ossolineum.
- Postawa, A. (2005). *Powołania kapłańskie w Towarzystwie Salezjańskim w Polsce. Studium socjologiczno-pastoralne*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Rondet, M. (1995). *Celibat ewangeliczny we współczesnym świecie* (tłum. A. Kuryś). Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów.
- Ryś, G. (2002). *Celibat*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Saj, M. (2010). Świadectwo życia i wiary osoby konsekrowanej. W: J. Wroceński, H. Pietrzak (red.), *Ars boni et aequi. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin* (ss. 467-482). Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Sikorski, T. (1989). Szkic do teologii celibatu. *Biuletyn Wychowania Seminaryjnego*, 23(32), 3-11.
- Sosnowski, P. (1997). Wokół ofiarniczego życia w celibacie kapłańskim. *Seminare*, 13, 121-133.
- Stawniak, H. (2011). Celibat diakonów i prezbiterów w dyscyplinie Kościoła łacińskiego. *Seminare*, 29, 47-59.
- Strojnowski, J. (1972). Celibat w aspekcie psychologicznym. *Więź*, (11), 87-96.
- Szauer, R. (2017). *Między potrzebą doznań a trwałością postaw. Religijność i moralność uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Studium Socjologiczne* (maszynopis rozprawy doktorskiej w archiwum). Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.

OBLIGATORY CELIBAT AND SEXUAL PURITY OF THE ROMAN CATHOLIC PRIESTS IN THE IMAGINATION AND EVALUATION OF HIGH SCHOOL AND UNIVERSITY STUDENTS IN POLAND

Abstract: In this article, I present the attitudes and evaluations of high school and academic youth towards the obligatory celibacy and sexual purity of Roman Catholic priests. The basis for this presentation are the results of my sociological research, which I carried out among respondents with selected statistical techniques representing both categories of youth in the second half of the twentieth century and in the second decade of this century. Altogether, 976 high school students (637 women and 339 men) and 546 students (327 women and 219 men) participated in all of the studies, and in total - 1522 respondents, including 964 women and 558 men. Respondents represented the first and the third year of their respective study. Research has shown that the majority of high school and university students oppose the inclusion of obligatory celibacy of all priests, and one third advocate for its voluntary election by priests who feel the predisposition of living in solitude and permanent sexual abstinence. Priests feeling the call to marriage and family should be able to combine this vocation with a vocation to the priesthood. Most of the respondents point out that the obligatory priests' celibacy contributes to the systematic regress of the number of candidates for the priesthood, as well as the priests' abandonment of the priesthood. The same percentage of respondents accept married priests and their families. According to respondents, the costs of maintaining such priests and their families belong to the bishop and parishioners. The obligatory celibacy and total obedience of ecclesiastical authority violate the personal freedom and autonomy of the priest's decision. Gender does not make any significant difference in the attitude of respondents to celibacy and sexual purity of priests. Greater diversity is represented by the type of school – university students are more critical in this matter than high school students. The greatest impact on the critical and positive attitude towards celibacy have declarations of faith and religious practices of high school students and university students. Respondents who are deeply religious and systematically practicing rarely criticize the duty of celibacy, and more often advocate its necessity. Respondents who are either indifferent religiously or identify themselves as non-believers are generally opposed to celibacy of priests and see in it a factor violating the priest's freedom and personal dignity.

Keywords: priest celibacy, obligation and universality of celibacy, optional celibacy, priests' sexual purity, model of the Catholic priest, Roman Catholic Church, attitude, evaluation, high school students, university students.